

Кам'янець-Подільський державний університет

В.А.ДУБІНСЬКИЙ

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Кам'янець-Подільський
2005

УДК 37.2.894
ББК 74.263.1
Д 79

Рецензенти:

Степанков В.С. — доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського державного університету;

Газін В.В. — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Кам'янець-Подільського державного університету;

Рудзевич І.Л. — викладач кафедри реабілітаційної педагогіки Інституту соціальної реабілітації та розвитку дитини при Кам'янець-Подільському державному університеті.

Д 79 Дубінський В.А.
Методика викладання історії в школі: Навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету. — Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-методичний відділ, 2005. — 82 с.

Даний методичний посібник призначений для студентів історичних факультетів ВНЗ. Він містить плани семінарських занять та методичні рекомендації для підготовки до них, студентам запропоновані схеми та таблиці, що допоможуть їм у підготовці до занять. Також посібник містить тематику рефератів і методичні поради до їх написання. Крім того, пропонується термінологічний словник і додатки, в яких запропоновані нормативні документи, що визначають процес навчання історії в школі.

УДК 37.2.894
ББК 74.263.1

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського державного університету, протокол №7 від 31 серпня 2005 р.

©Дубінський В.А., 2005

ВСТУП

Самостійна робота студентів — важлива складова професійної підготовки майбутніх викладачів історії. Тому головне завдання цього посібника полягає в тому аби допомогти студентам грамотно організувати навчальну діяльність і забезпечити її ефективність. Під цим кутом зору й розроблено його структуру. Посібник поділяється на дві частини: методичну та інформаційну.

Методична частина включає в себе: а) плани семінарських занять, б) список літератури до кожного з них, в) методичні поради для підготовки до заняття, г) систему практичних завдань з окремих тем курсу; д) методичні поради до написання рефератів з окремих тем курсу та їх тематику; ж) загальний список літератури з предмету.

Інформаційна частина являє собою умовно-графічну наочність, тобто схеми та таблиці, які розкривають зміст окремих частин кожної теми. Важливе місце у ній займає методичний словник термінів і понять, який допоможе чіткіше усвідомити основні положення тієї чи іншої теми. У додатках вміщено положення головних нормативних актів, що визначають і сприяють процесу навчання історії в школі. Інформаційна частина спрямована на практичну реалізацію принципів наочності й системності в навчанні.

Вибір такої побудови посібника зумовлений необхідністю розв'язання наступних дидактичних завдань:

1. Забезпечити орієнтацію студентів у змісті кожної теми і концентрацію їх уваги на головному;
2. Організувати та систематизувати самостійну роботу студентів з науково-методичною літературою;
3. Виробити поетапність засвоєння професійних знань і вмінь шляхом організації різноманітних видів діяльності за допомогою системи дидактичних завдань.

Логічний взаємозв'язок і співвідношення інформаційної й методичної частин посібника дозволяє повною мірою реалізувати на семінарських і практичних заняттях та в організації самостійної роботи принцип активності в навчанні. Під час підготовки до кожного заняття скористайтеся змістом пам'ятки.

ЯК ГОТУВАТИСЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ?

1) з'ясуйте план, запитання та завдання до семінару; опрацюйте рекомендовану літературу;

2) прочитайте текст джерела, зробіть необхідні виписки;

3) при вивченні теми зверніть увагу на тлумачення нових чи недостатньо відомих слів у словниках (довідниках), енциклопедіях;

4) перегляньте періодичні видання і випишіть необхідну інформацію;

5) продумайте форму власної відповіді на запитання (план, тези, конспект...);

6) перевірте чи на всі запитання Ви підготували відповідь; на полях зошита випишіть питання, які у Вас виникли; підкресліть положення, що здаються Вам суперечливими, щоб обговорити їх на семінарі.

ТЕМА: СИСТЕМА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ (4 ГОД.)

План

1. Завдання й зміст шкільної історичної освіти.
2. Структура історичної освіти у загальноосвітній школі.
3. Особливості шкільних програм з історії, їх структура.
4. Забезпечення міжпредметних зв'язків при вивченні історії.
5. Методичні принципи побудови підручників з історії. Навчальні посібники з історії. Відповідність змісту посібників і підручників програмам.
6. Аналіз підручників з всесвітньої історії (стародавній світ, середні віки, нова історія, новітня історія).
7. Аналіз і порівняння підручників з курсу історії України (7-11 клас).

Практичне завдання: Проаналізуйте за таким планом програму з історії України у VII-XI кл.:

- а) місце і значення курсу в системі історичної освіти;
- б) структура курсу. Міжкурсові і міжпредметні зв'язки. Історія рідного краю;
- в) система історичних фактів у курсі. Проблемно-тематичне розміщення матеріалу;
- г) система історичних понять і закономірностей;
- д) розвиток умінь учнів.

Література

1. Баханов К. Мета навчання історії в школі: погляд сучасних вчителів// Історія в школі. — 2002. — №1.
2. Галеева И.Ш., Кочеткова О.Н. и др. Интегрированный подход к гуманитарному образованию // Преподавание истории в школе. — 2000. — №2.
3. Державна Національна програма “Освіта” (Україна “XXI століття”) // Освіта. — 1993р. — №44-46.
4. Єгоров Г. Шкільна історична освіта: пошук нових підходів до формування змісту // Історія в школі. — 1998. — №10.
5. Зацитинська С. Міжпредметні зв'язки на уроках історії // Історія в школі. — 2001. — №5.
6. Калініна Л. Деякі підходи до визначення концептуальних засад шкільної історичної освіти // Історія в школах України. — 1999. — №1.
7. Комаров В. Шкільна історична освіта: шляхи перебудови // Історія в школах України. — 2001. — №3.
8. Концепція національного виховання// Рідна школа. — 1995. — №6.
9. Коцур В., Чернов Б. Проблема змісту історичної освіти у шкільних підручниках історії // Історія в школі. — 2000. — №7.
10. Мельник Л.Г. Методика викладання історії в середній школі. — К., 1974.

11. Методика преподавания истории в средней школе (под ред. Ежова Е. и др.). — М., 1986.
12. Минкина-Милко Т. Программа Совета Европы в области преподавания истории // Преподавание истории в школе. — 1999. — №7.
13. Мисан В. Шкільна історична освіта: традиція й новаторство — що перемаже? // Історія в школах України. — 2004. — № 8.
14. Навчальна програма з історії для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання // Історія в школі. — 2004. — №7-8, 10, 11.
15. Падалка О. С., Нісімчук А. М. та ін. Педагогічні технології. — К., 1995.
16. Пастушенко Р. Історичній освіті — глобальний вибір // Історія в школах України. — 2004. — №8.
17. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Всесвітня історія. Історія України. — К., 2001.
18. Румянцева Д.И. Межпредметные связи при изучении истории. — К., 1984.
19. Смотрицький Є. Про історичну освіту // Історія в школах України. — 1997. — №4.
20. Соколова Л.А. Учебники по истории нового поколения // Преподавание истории в школе. — 2005. — специальный выпуск.
21. Турянська О. Технологічні засади історичної освіти // Історія в школах України. — 2000. — №3.
22. Удод О. Історична освіта і формування духовних цінностей // Історія в школах України. — 1996. — №1.

Підручники

1. Історія України (Лях Р.Д., Темірова Н.Р.); 7кл. — К., 2001.
2. Історія України (Трубчанінов С.В.,Винокур І.С.); 7кл. — К.-П., 2002.
3. Історія України (Швидко Г.К.); 8кл. — К., 1998.
4. Історія України (Турченко Ф.Г.); 10кл., — К., 2001.
5. Історія України (Кульчицький С.В.та ін.); 10кл. — К., 1998.
6. Історія України (Кульчицький С.В. та ін.); 11кл. — К., 1998.
7. Історія України (Турченко Ф.Г. та ін.); 11кл., — К., 2002.
8. Історія стародавнього світу (Бунятян К.П.та ін.); 6кл. — К., 1998.
9. Історія стародавнього світу (Шалагінова О.І та ін.); 6кл. — К., 2000.
10. Історія середніх віків (Карліна О.М.); 7кл. — К., 2000.
11. Всесвітня історія. Епоха встановлення цивілізації (Жарова Л.М., Мішина І.А., Михеев А.А.); 8кл. — К., 1995.
12. Турченко Ф.Г., Мороко В.М. Історія України: 9кл. — К., 2002.
13. Історія України (Смолій В., В.Степанков); 7кл. — К., 2000.
14. Історія України (В.Власов); 8кл. — К., 2000.
15. Всесвітня історія (О.Малій); 9кл. — К., 1999.
16. Всесвітня історія (М.Рожик та ін.); 10кл. — К., 1999.
17. Всесвітня історія (Бураков Ю.та ін); 11кл. — К., 2000.

Підготовку до заняття слід розпочинати з вивчення змісту нормативних документів, які визначають мету й завдання курсу історії в загальноосвітній школі (Див.: додаток 1,2). Врахуйте погляди на проблему змісту шкільної системи історичних знань науковців і вчителів. Висловіть власну думку.

Охарактеризуйте зміст та особливості шкільної програми з історії. Визначте її роль в організації процесу навчання історії.

Висвітліть основні методичні принципи побудови підручників. Яким Ви бачите сучасний підручник з історії? Висловіть власну думку. Покажіть місце і роль навчальних посібників в процесі вивчення курсу історії в школі. Проаналізуйте сучасні підручники з всесвітньої історії та історії України (на власний вибір).

Визначте і схарактеризуйте дидактичне значення міжпредметних зв'язків у викладанні історії. Висвітліть їх види, наведіть приклади практичного застосування на уроках. Сформулюйте власну думку про них.

Виконайте запропоновані практичні завдання.

Скористайтеся при підготовці до заняття змістом запропонованих схем і таблиць.

Схема 1

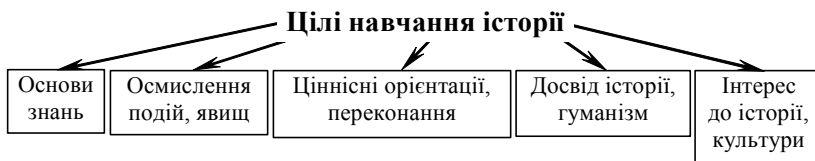
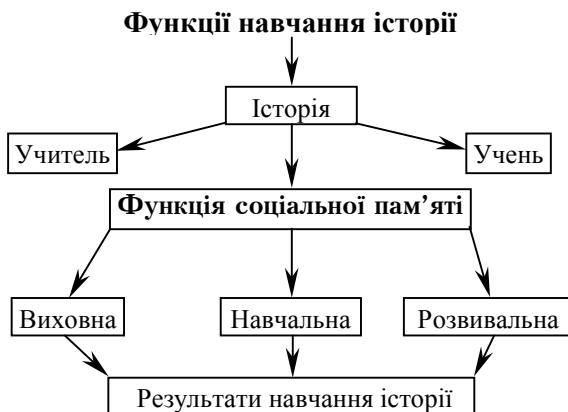
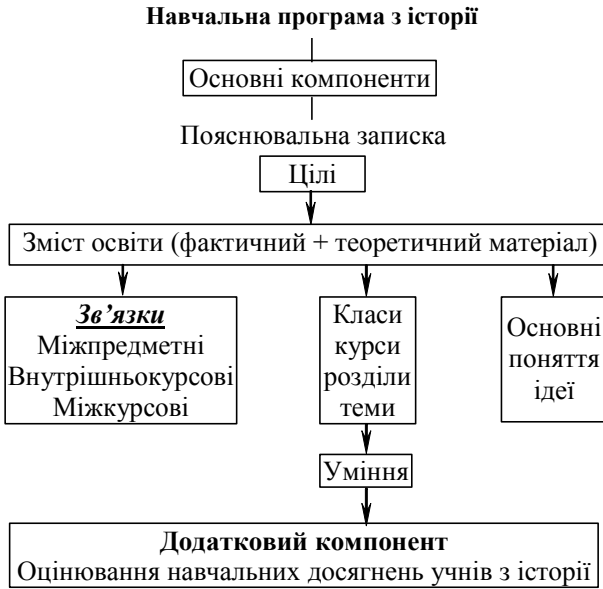

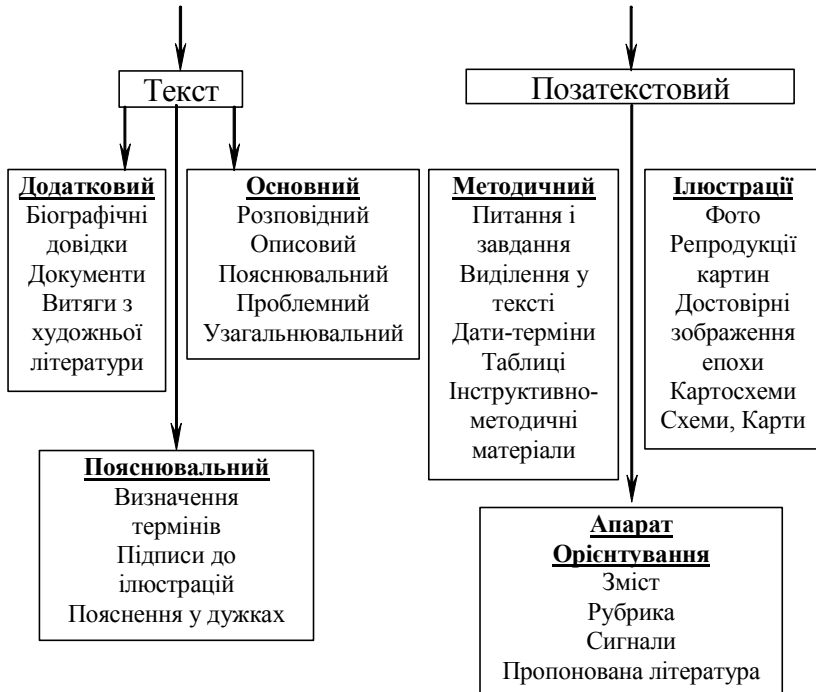
Схема 2

Основні структурні компоненти підручника історії

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що Ви розумієте під змістом історичної освіти? Поясніть.
2. У чому полягає різниця між лінійною та концентрованою структурами навчання історії?
3. Визначте основні особливості навчальної програми з історії.
4. Які види міжпредметних зв'язків при вивченні історії Ви знаєте? Покажіть їх сутність.
5. Що Ви розумієте під “навчальним посібником з історії”?
6. Охарактеризуйте методичні принципи побудови підручників з історії.
7. Яким Ви бачите сучасний підручник з історії? Висловіть власну думку.
8. Що являє собою структура шкільної історичної освіти в Україні?

ТЕМА: ПІЗНАВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ (4 ГОД.)

План

1. Індивідуально-психологічні фактори організації пізнавальної діяльності учнів.
2. Мотивація навчання історії. Поняття навченості.
3. Прийоми та засоби актуалізації і підкріплення мотивів у навчанні історії.
4. Проблемна ситуація, рольова, ситуація вибору, успіху — прийоми і засоби мотивації. Оцінка та відмітка як засоби мотивації.
5. Основні фактори розвитку в учнів пізнавального інтересу до історії.

Практичне завдання: Розробіть систему прийомів мотивації різних видів діяльності на уроках історії (за власним бажанням): а) історії Стародавнього світу(бкл.); б) історії України (7кл.).

Література

1. Актуальные вопросы в формировании интереса в обучении / Под ред. Г.И.Щукиной. — М., 1984.
2. Гора П.В. Повышение эффективности обучения истории в средней школе. — М., 1988.
3. Коротяев Б.И. Учение — процесс творческий. — М., 1989.
4. Маркова А.И., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения. Книга для учителя. — М., 1990.
5. Онищук В.А. Типы, структура и методика урока в школе. — К., 1976.
6. Онищук В.А. Урок в современной школе. — М., 1986.
7. Паламарчук В.Ф. Школа учит мыслить. Пособие для учителя. — М., 1980.
8. Подласый И. Как диагностировать урок // Народное образование. — 1991. — №9.
9. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся. — М., 1983.
10. Терно С. Як підвищити вмотивованість вивчення історії? // Історія в школах України. — 2004. — № 8.
11. Форми й методи активізації навчальної діяльності старшокласників на уроках історії // Історія України. — 1999. — №6.
12. Фридман Л.М., Волков К.Н. Психологическая наука — учителю. — М., 1985.

Підготовку до заняття необхідно розпочати з визначення й характеристики індивідуально-психологічних чинників організації пізнавальної діяльності учнів. При цьому зверніть увагу на рівень розвитку пізнавальних процесів: сприйняття, уяви, пам'яті, мислення, уваги. Вони є

індивідуальними і взаємопов'язані між собою. Врахуйте роль емоційно-вольової характеристики учня, котра впливає на загальну навченість учня.

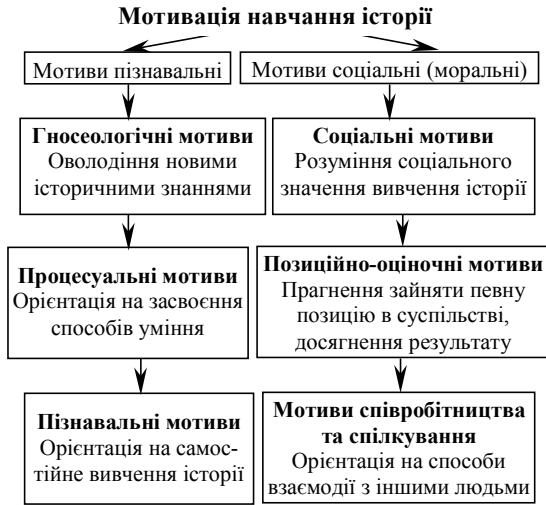
У процесі навчальної діяльності школярі знаходяться в різних пізнавальних станах: творчому підйомі або апатії, одні мають ситуативний інтерес, інші — стійкий. Усі ці чинники потрібно враховувати вчителю. Слід пригадати й охарактеризувати поняття “мотиву навчання” та “мотивації”, дати класифікацію мотивів навчання історії. Серед них виділіть такий як розуміння соціального значення вивчення історії. Потрібно знати, що він може проявитися лише в старшому віці з урахуванням навченості. Визначте, що являє собою “навченість” учнів і на які групи вона розподіляється? У практичній діяльності вчителі, по можливості, прагнуть враховувати індивідуальні пізнавальні можливості учнів. Відповідно до них вони добирають методи, прийоми і засоби навчання. Тому розкрийте шляхи й засоби актуалізації мотивів у навчанні історії. Зверніть увагу на прийоми та засоби застосування мотиваційної діяльності протягом уроку історії.

Проблема інтересу — одна з найважливіших під час навчання в школі. Це вибіркова спрямованість особистості, її прагнення до пізнання об'єкту або явища, до оволодіння тим чи іншим видом діяльності. Вам необхідно схарактеризувати основні фактори, що впливають на формування інтересу школярів. Адже організаційні чинники формування пізнавального інтересу визначають методи, прийоми та засоби навчання історії. Виділіть їх.

Учителю потрібно знати причини відсутності інтересу до знань. Тому слід визначити їх і охарактеризувати.

Зробіть висновки з кожної проблеми, яка розглянута в темі та загалом по темі. Висловіть власні міркування. Виконайте практичне завдання.

При підготовці до заняття використайте зміст запропонованих схем і таблиці.

Таблиця

Етапи і засоби мотивації на уроці

Етап	Прийоми	Засоби
1. Мотивація на початку уроку (забезпечити готовність, включеність, розвиток інтересу).	Конструювання проблемної ситуації або постановка проблемного запитання, завдання.	Проблемне питання, завдання, задача.
	Постановка практичного завдання.	Практичне завдання
	Конструювання ситуації вибору або постановка оціночного завдання.	Оціночне завдання.
	Розповідь яскравого історичного факту.	Слово вчителя.
	Демонстрація історичної картини...	Наочність.
	Зачитування художнього або документального історичного тексту.	Текст.
2. Мотивація в ході уроку (підкріпити, посилити мотиви).	Риторичні запитання в ході викладу матеріалу.	Слово вчителя.
	Розв'язання проблеми: методом проблемного викладу, евристичної бесіди, дослідження.	Пізнавальні, практичні, проблемні, оціночні завдання до уроку.
	Контроль за виконанням практичних дій і чіткі вимоги до них; інструкція.	Текст. Наочність.
	Постановка проблемних питань і завдань; конструювання ситуації вибору і обов'язкове вирішення кожного питання.	Проблемне питання, завдання.

Продовження таблиці

3. В кінці уроку (оцінка отриманого результату, створення перспективи)	Постановка завдань на узагальнення та систематизацію знань і умінь, висновки до уроку.	Слово вчителя. Пізнавальні завдання.
	Самооцінка і взаємооцінка результатів роботи.	Практичні і оціночні завдання.
	Інструктаж по домашньому завданню.	Слово вчителя.

Схема 2

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що Ви розумієте під індивідуальними пізнавальними можливостями учнів? Поясніть.
2. Охарактеризуйте рівні пізнавальної самостійності учнів у навчанні історії.
3. Які Ви знаєте фактори, що впливають на розвиток інтересу учнів? Виділіть їх.
4. Що являє собою система завдань для діагностики пізнавальних можливостей учнів у навчанні історії?
5. Обґрунтуйте власний вибір системи прийомів мотивації на певному уроці історії.

ТЕМА: ТИПОЛОГІЯ УРОКІВ ІСТОРІЇ (4 ГОД.)

План

1. Типологія уроків історії. Взаємозв'язок між метою уроку та його типом.
2. Взаємозв'язок макроструктури і мікроструктури уроку.
3. Загальні та відмінні елементи макроструктури уроків історії різних типів. Прийоми їх проведення.
4. Комбінований урок з історії. Приклади можливих макроструктур комбінованих уроків.
5. Нестандартні уроки з історії. Їх сутність і особливості використання в практиці викладання історії у школі.

Практичне завдання: Підготуйтеся до виступу з таким початком: "Я вважаю, що сучасний урок історії — це ..."

Література

1. Актуальные вопросы методики обучения истории в средней школе. Пособие для учителя / Под редакцией Колоскова А.М. — М., 1984.
2. Вагин А.А. Методика преподавания истории в средней школе. — М., 1968.
3. Гончарова Т.И. Уроки истории — уроки жизни. — М., 1986.
4. Гора П.В. Повышение эффективности обучения истории в школе. — М., 1988.
5. Гора П.В. Подготовка учителя к уроку // Преподавание истории в школе. — 1984. — №3.
6. Дайри Н.Г. Основное усвоить на уроке. — М., 1987.
7. Зотов Ю.Б. Организация современного урока. — М., 1984.
8. Короткова М.В. Нетрадиционные формы уроков // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2002. — №7.
9. Лернер И.Я., Скаткин М. Современный урок и требования к нему // Народное образование. — 1985. — №1.
10. Махмутов Е.М. Современный урок. — М., 1981.
11. Мельник Л.Г. Методика викладання історії в середній школі. — К., 1974.
12. Озерский И.З. Начинающему учителю истории. — М., 1989.
13. Онищук В.А. Типы, структура и методика урока в школе. — К., 1976.
14. Онищук В.А. Урок в современной школе. — М., 1986.
15. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок. — К., 1989.
16. Саплина Е.В. Как сделать эффективным урок истории // Преподавание истории в школе. — 2001. — №6.
17. Сотниченко В. Урок історії: нові технології навчання // історія в школах України. — 1997. — №8.

18. Чередов И.М. Формы учебной работы в средней школе. — М., 1988.

19. Шамова Т.И. Повышение эффективности урока // Преподавание истории в школе. — 1986. — № 4.

При підготовці до заняття на тему: “Типологія уроків історії” слід пригадати з курсу педагогіки, що являє собою урок як форма навчальної діяльності, чим він відрізняється від інших форм навчання. Визначіть основні вимоги до сучасного уроку історії. Висловіть власні міркування.

При розгляді теми зверніть увагу і на теоретичні положення. А власне, що являє собою мета уроку, яким чином вона взаємопов’язана з типом уроку та його формою? Приведіть конкретні приклади.

Кожний урок історії має власну внутрішню будову, що складається з макро- і мікроструктури. Покажіть, що являють собою ці складові уроку історії, як вони пов’язані між собою. Доберіть приклади. Виділіть загальні й відмінні елементи макроструктури уроків різних типів. Охарактеризуйте основні прийоми їх проведення.

Зважаючи на те, що існують різні підходи у визначенні типів уроків історії, слід розглянути їх усі. Покажіть критерії, за допомогою яких уроки розподіляють на певні групи. Висловіть власні міркування.

Найбільше в практиці викладання історії у загальноосвітній школі застосовують комбінований тип уроку. Тому є доречним визначити, що він собою являє, у чому полягає його дидактична сутність, які приклади можливих макроструктур комбінованих уроків з історії. Покажіть його місце в системі уроків з історії. Висловіть власну думку.

Сьогодні досить поширеною формою проведення уроків є нестандартні уроки. Тому слід в’яснити, що являють вони собою, визначити їх види. Зверніть увагу на досвід застосування таких уроків у практиці викладання історії. Висловіть власні міркування щодо нетрадиційних форм проведення уроку з історії. Користуючись таблицею № 2, порівняйте й проаналізуйте складові елементи традиційного та нетрадиційного уроків.

Скористайтесь схемами і таблицями, що пропонуються нижче, вони допоможуть Вам.

Типологія уроків історії (за В.А.Онищуком)

Урок засвоєння нових знань	Урок формування вмій	Урок застосування знань, умінь і навичок	Урок Узагальнення та систематизації	Урок контролю і корекції	Комбінований урок (приклад)
<ol style="list-style-type: none"> Актуалізація. Мотивація. Тема, мета, завдання. Первісне сприйняття і усвідомлення. Осмислення. Узагальнення та систематизація. Підсумок. Д/З 	<ol style="list-style-type: none"> Актуалізація. Мотивація. Тема, мета, завдання. Введення прийому. Застосування прийому в знайомій ситуації - колективна, - самостійна робота. Використання прийому в змінній ситуації. Використання прийому в новій ситуації. Перевірка роботи, її оцінка. Д/З. 	<ol style="list-style-type: none"> Актуалізація. Мотивація. Тема, мета, завдання. Засвоєння нових знань. Формування елементарних вмій і навичок в стандартних умовах. Творче застосування в постійно-змінюючихся умовах. Підсумки. Д/З. 	<ol style="list-style-type: none"> Актуалізація. Мотивація. Тема, мета, завдання. Узагальнення окремих фактів, явищ, подій. Повторення та узагальнення погляду і засвоєння відповідної системи знань. Повторення та систематизація основних теоретичних положень. Підсумки. Д/З. 	<ol style="list-style-type: none"> Актуалізація. Мотивація. Тема, мета, завдання. Перевірка знань і умінь. Перевірка глибини осмислення та ступеня узагальнення знань. Застосування знань в знайомих умовах. Застосування знань в нових умовах. Перевірка виконання завдань. Підсумки. Д/З. 	<ol style="list-style-type: none"> Актуалізація. Мотивація. Тема, мета, завдання. Перевірка нового матеріалу, його сприйняття, усвідомлення й осмислення. Первісне застосування нових знань. Засвоєння умінь і навичок в готовому вигляді. Засвоєння умінь і навичок в нестандартних умовах. Самостійна робота та її перевірка. Підсумки. Д/З.

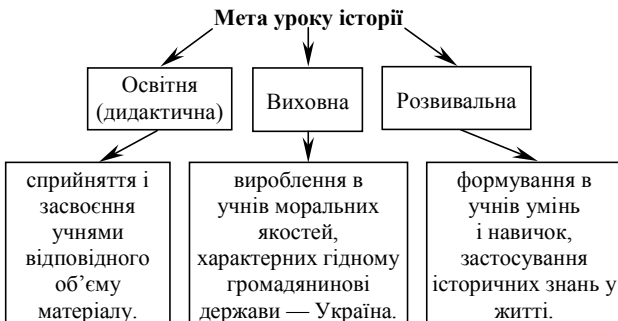
Схема 1

Схема 2

Схема 3

Таблиця 2

Структурний аналіз традиційних і нетрадиційних форм уроку

Елементи	Традиційний урок	Нетрадиційний урок
Концептуальна основа	Суб'єкт — об'єктні взаємодії в системі “вчитель — учень”.	Суб'єкт — об'єктні позиції в системі “вчитель — учень”.
Мета	Формування знань, умінь і навичок, виховання особи з заданими властивостями.	Розвиток особистості учнів.
Зміст навчального матеріалу	Історичний матеріал відповідає змісту предмету; інформація носить переважно фактологічний характер.	Вихід змісту матеріалу за межі одного предмету (інтеграція знань): інформація носить проблемний, альтернативний, критичний характер.
Організація навчального процесу.	Урок — лекція, лабораторне заняття, семінар, практичне заняття...	Урок — гра, диспут, дискусія, дослідження...
Методи і форми діяльності вчителя і учнів.	Вчитель — визначення мети уроку, планування діяльності учнів, здійснення підсумкового аналізу й оцінки діяльності учнів. Учні — переважно репродуктивний характер діяльності: повідомлення готових знань, навчання за зразком, механічне запам'ятовування, вербальний виклад, репродуктивне відтворення.	Вчитель — сумісна діяльність з учнями у визначенні та проведенні навчальної діяльності. Учні — ігрова, моделююча, оціночно-дискусійна діяльність, рефлексивна діяльність; “метод прямого доступу”, проблемно-пошуковий метод, метод стимулювання інтересу і мотивації навчальної діяльності учнів.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Поясніть значення методичних понять: мета уроку, тип уроку, форма уроку, макро- та мікроструктура уроку.
2. Визначте загальні елементи макроструктури уроків історії різних типів і поясніть їх дидактичний зміст.
3. Що являє собою комбінований урок історії? Поясніть.
4. Які методичні вимоги слід врахувати при підготовці та проведенні нестандартного уроку історії? Відповідь обгрунтуйте.
5. Яким Ви бачите сучасний урок історії?

ТЕМА: УРОК ЗАСВОЄННЯ НОВИХ ЗНАТЬ (2 ГОД.)

План

1. Місце та роль уроку засвоєння нових знань у системі викладання історії.
2. Структура уроку засвоєння нових знань.
3. Сприйняття і усвідомлення нового матеріалу, осмислення знань як етапи макроструктури уроку. Прийоми їх проведення.
4. Узагальнення та систематизація знань. Сутність і прийоми проведення. Підсумки уроку. Домашнє завдання.

Практичне завдання: Підготуйте конспекти уроків засвоєння нових знань по темам: “Виникнення ісламу та Арабський халіфат”; “Початки людського життя в Україні” (7 кл.).

Література

1. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Всесвітня історія. Історія України. — К., 2001.
2. Історія України (підручник); Лях Р.Д., Темірова Н.Р.; 7 кл. — К., 1998.
3. Історія України (підручник) експериментальний; Коляда І.А., Крилач К.І., Юренко С.М.; 7 кл. — К., 1998.
4. Історія України (підручник) експериментальний; Трубочанінов С.В., Винокур І.С.; 7 кл. — Кам'янець-Подільський, 2002.
5. Історія середніх віків (підручник); Карліна О.М., 7 кл. — К., 1998.
6. Історія України (підручник); В.А. Смолій, В.С. Степанков; 7 кл. — К., 2000.
7. Актуальные вопросы методики обучения истории в средней школе. — М., 1984.
8. Гора П.В. Повышение эффективности обучения истории в средней школе. — М., 1988.
9. Дайри Н.Г. Современные требования и уроки истории. — М., 1979.
10. Онищук В.О. Типи, структура і методика уроку в школі. — К., 1979.
11. Онищук В.А. Урок в современной школе. Пособие для учителя. — М., 1986.
12. Озерский И.С. Начинающему учителю истории. Из опыта работы. — М., 1989.
13. Сотніченко В. Урок історії: нової технології навчання // Історія в школах України. — 1997. — №8.

Розгляд теми “Урок засвоєння нових знань” слід розпочинати із визначення місця та ролі даного типу уроку в системі викладання історії. Потрібно схарактеризувати його дидактичне призначення в навчанні історії. Зверніть увагу на макро- і мікроструктуру уроку, покажіть послідовність етапів його макроструктури та завдання окремих складових уроку. Спробуйте підібрати до кожного з етапів прийоми і засоби навчання.

Враховуючи специфіку уроку, є доречним охарактеризувати психолого-педагогічну сутність таких етапів роботи як сприйняття й усвідомлення, осмислення нового навчального матеріалу. Слід виділити основні прийоми їх проведення, з урахуванням вікових особливостей учнів. Висловіть власну думку.

При характеристиці уроку зверніть увагу на завершальну його частину. Вона складається із узагальнення й систематизації знань, підсумків уроку та домашнього завдання. Тому необхідно визначити психолого-педагогічну сутність цих етапів уроку, прийоми їх проведення. Зробіть загальні висновки! При цьому обґрунтуйте власний вибір прийомів і засобів проведення кожного етапу макроструктури уроку.

Підготуйте конспект уроку засвоєння нових знань із тем, які запропоновані, використовуючи навчальну програму і літературу.

Під час підготовки до заняття й виконання практичного завдання використайте зразок оформлення конспекту уроку та зміст таблиці.

Зразок оформлення конспекту уроку з історії

Тема: _____

Мета уроку:

- освітня
- виховна
- розвивальна

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Методи і прийоми проведення: _____

Обладнання: _____

Література: _____

Хід уроку:

Організаційний момент

1. Актуалізація і корекція опорних знань.
2. Повідомлення теми, мети і завдань уроку.
3. Сприйняття, усвідомлення нового навчального матеріалу.
4. Осмислення нового матеріалу.
5. Узагальнення та систематизація знань.
6. Підсумки уроку, домашнє завдання.

Таблиця

Урок засвоєння нових знань

Макроструктура	Завдання	Мікроструктура (прийоми й засоби проведення)
1. Актуалізація і корекція опорних знань.	– актуалізувати опорні знання учнів; – виявити зв'язки з раніше вивченим матеріалом; – встановити зв'язки із сучасністю.	Повторювальна бесіда, читання тексту підручника, складання логічної схеми, робота з картою, ілюстраціями, розв'язання пізнавальних завдань, нагадування вчителя.

Продовження таблиці

2. Мотивація навчальної діяльності.	– створити ситуацію успіху, стимулу; – викликати інтерес; – визначити перспективи.	Яскравий факт, практичні завдання, проблемні завдання.
3. Повідомлення теми, мети і завдання уроку.	– чітко сформулювати дидактичну, виховну і розвивальну мету; – повідомити основні завдання уроку.	Повідомлення, пояснення, запис на дошці.
4. Сприйняття і усвідомлення учнями нового матеріалу.	– організувати сприйняття нового навчального матеріалу.	Виклад, розповідь; робота з текстом підручника, історичним документом; складання таблиць; словникова робота; евристична бесіда.
5. Осмислення учнями знань.	– розкрити причинно-наслідкові зв'язки між фактами, подіями, явищами; вияснити їх сутність; – визначити етапи і значення подій, які вивчаються.	Постановка проблеми; фронтальна робота з текстом підручника, документами, схемою, складання таблиць; евристична бесіда.
6. Узагальнення і систематизація.	– визначити певні властивості змісту матеріалу; – перейти від одиничного до загального; – розвинути вміння групувати матеріал.	Порівняння, виділення головного, аналіз; складання систематизуючих схем або таблиць.
7. Підведення підсумків уроку.	– зробити висновки; – перевірити засвоєння нового матеріалу.	Фронтальна бесіда, завдання на оцінку, самоконтроль.
8. Домашнє завдання.	– чітко визначити подальшу самостійну роботу учнів.	Творчі, практичні завдання; повідомлення, пояснення.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає дидактична мета уроку засвоєння нових знань? Відповідь обґрунтуйте.

2. Поясніть на конкретному прикладі, як пов'язані між собою макро- і мікроструктура уроку даного типу.

3. Обґрунтуйте власний вибір прийомів і засобів проведення кожного елементу макроструктури уроку (актуалізація, мотивація тощо).

4. Яке місце посідає урок засвоєння нових знань у системі уроків історії? Поясніть.

ТЕМА: УРОК УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗНАТЬ З ІСТОРІЇ (2 ГОД.)

План

1. Місце уроку узагальнення та систематизації знань в системі викладання історії.

2. Макро- та мікроструктура уроку.

3. Прийоми і засоби узагальнення та систематизації знань учнів з історії.

Практичне завдання: Складіть план-конспект уроку узагальнення та систематизації знань по темі: “Історичне значення Київської Русі” (7 кл.)

Література

1. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. — К., 2001.

2. Історія України (Лях Р.Д., Темірова Н.Р.); 7кл. — К., 1998.

3. Історія України (Трубчанінов С.В., Винокур І.С.); 7кл. — К-П., 2002.

4. Історія України (В.Смолій, В.Степанков); 7кл. — К., 2000.

5. Актуальные вопросы методики обучения истории в средней школе. — М., 1984.

6. Динерштейн Е.Е. Проблема систематизации преподавания истории в школе // Преподавание истории в школе. — 2002. — №8.

7. Киршнер Л.А. Формирование познавательных возможностей учащихся в процессе изучения истории. — М., 1982.

8. Методика преподавания истории в средней школе. / Под. ред. Ежова Е.И. и др. — М., 1986.

9. Онищук В.А. Типы, структура и методика урока в школе. — К., 1976.

10. Озерский И.З. Начинаящему учителю истории. — М., 1989.

11. Шамова Т.И. Повышение эффективности урока // Преподавание истории в школе. — 1998. — № 4.

12. Стробинская Г.И. Обобщающее повторение в курсе истории средних веков // Преподавание истории в школе. — 1998. — № 6.

При підготовці до семінарського заняття на тему “Урок узагальнення та систематизації знань з історії” слід звернути увагу на місце і роль даного типу уроку в системі викладання історії. Потрібно схарактеризувати дидактичне призначення цього уроку та його навчальне, виховне і практичне значення. Визначить місце цього уроку в тематичному плануванні уроків з історії.

Окремо слід з'ясувати елементи макроструктури уроку. Зверніть увагу на послідовність етапів сумісної діяльності вчителя й учнів на уроці, їх зміст.

Охарактеризуйте мікроструктуру уроку узагальнення та систематизації знань. Покажіть можливі прийоми і засоби, що відповідають певному етапу уроку. Висловіть власну думку щодо ефективності використання окремих прийомів і засобів узагальнення й систематизації знань учнів. Власну думку аргументуйте прикладами.

Використовуючи схему конспекту уроку, підготуйте план-конспект уроку по темі, що пропонується.

Готуючись до заняття, використовуйте зміст запропонованих таблиць.

Таблиця 1

Урок узагальнення та систематизації

Етап	Завдання	Прийоми	Засоби
1. Актуалізація і корекція знань.	Відтворити в учнів опорні знання з метою вияву рівня їх засвоєння.	Повторювальна бесіда, нагадування.	Слово, схема, таблиця, опорний конспект.
2. Мотивація навчальної діяльності.	Викликати інтерес до уроку, бажання активно працювати.	Повідомлення про необхідність узагальнення. Складання систематизованої таблиці, схеми.	Слово, схема, таблиця.
3. Повідомлення теми, мети, завдань уроку.	Повідомити тему, мету, завдання.	Повідомлення.	Слово.
4. Узагальнення окремих подій, фактів, явищ.	Узагальнити окремі факти, події, явища, порівняти їх з іншими.	Бесіда. Демонстрація. Практична робота.	Слово, таблиця, схема, кінофільм, діафільм, підручники, карта, конспект.
5. Повторювання й узагальнення понять і засвоєння відповідної їм системи знань. Повторення й систематизація основних теоретичних положень і провідних ідей.	Сформувати в учнів систему знань, яка відображується у вигляді теорії і відповідного їй синтезу понять, що мають форму ідей.	Узагальнююча бесіда. Оглядовий виклад матеріалу. Самостійна робота.	Слово, підручник, узагальнююча таблиця, схема.
6. Підсумки уроку.	Проаналізувати і оцінити роботу класу. Виставити оцінки. Підвести загальні підсумки роботи.	Перевірка конспектів уроків (схема, таблиця). Оцінка усних відповідей.	Слово, конспект.
7. Домашнє завдання.	Повідомити і пояснити порядок виконання д/з.	Повідомлення. Пояснення.	Слово.

Тип і види уроку узагальнення та систематизації знань

Тип уроку.	Види уроків.	Принцип створення.
Урок узагальнення та систематизації знань.	Уроки самовизначення, самореалізації.	Домінантність виховних і розвивальних цілей, які спрямовані на внутрішній світ учня.
	“Історичний портрет”, “Інтерв’ю”, “Урок-суд”.	Концентрація навчальної роботи на аналізі діяльності історичних осіб і створення ефекту їх особистої присутності.
	Урок-дискусія, урок проблемного пошуку, інтелектуальних роздумів.	Проблемність завдань історико-морального змісту.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає дидактичний зміст узагальнення та систематизації знань як виду навчальної діяльності? Поясніть.
2. Що являє собою наступність у проведенні узагальнення й систематизації знань на уроці?
3. Які прийоми та засоби узагальнення знань, на Вашу думку, є найбільш ефективними? Відповідь обґрунтуйте.
4. Яке місце посідає цей урок історії в системі уроків?

ТЕМА: УРОК ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ І НАВИЧОК З ІСТОРІЇ (2 ГОД.)

План

1. Урок формування вмінь і навичок: його макроструктура та мікроструктура.
2. Етапи, прийоми та засоби формування вмінь на уроках історії.
3. Предметні вміння й особливості їх формування.

Практичне завдання: Розробіть конспекти уроків формування вмінь і навичок з історії з теми: “Хрестові походи” (7 кл. всесвітня історія) або “Зміцнення Київської держави в середині X ст.” (7 кл., історія України).

Література

1. Актуальные вопросы преподавания истории в средней школе. — М., 1984.
2. Бахтина О.И. Формирование умений на уроке // Преподавание истории в школе. — 1985. — №3.
3. Гора П.В. Методические приемы и средства наглядного обучения истории. — М., 1971.
4. Гора П.В. Повышение эффективности преподавания истории. — М., 1988.
5. Запорожець Н.И. Развитие умений и навыков учащихся в процессе преподавания истории (4-8 кл.). — М., 1978.
6. Методика преподавания истории в средней школе. / Под. ред. Ежова Л. и др. — М., 1986.
7. Оницьук В.А. Типы, структура и методика урока в школе. — М., 1978.
8. Борисов С. Хронологічні завдання на уроці історії // Історія в школі. — 1998. — №9.
9. Чубукова Т., Войцехівський Ю. Використання дидактичних ігор на уроках історії України (7-8 класи) // Історія в школі. — 1996. — №2.
10. Кулько В.А., Цехмистрова Т.Д. Формирование учебных умений учащихся. — М., 1983.
11. Панферова И.И. О методике формирования учебных умений школьников // Преподавание истории в школе. — 2000. — №3.
12. Хейлик Л. Організація словникової роботи на уроках історії // Історія в школах України. — 1998. — №3.
13. Шарова Н. Формирование научно-исследовательских умений и навыков у учащихся // Преподавание истории в школе. — 2000. — №9.
14. Лазукова И.Н. Формирование учебных умений на уроках истории // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2002. — №1.
15. Короткова М.В. Рабочие тетради на уроке истории // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2002. — №2.
16. Кузьмина И.А. Самостоятельная работа школьников по изучению общественных дисциплин // Преподавание истории в школе. — 2001. — №7.

17. Алексеева М.Я. Организация научно-исследовательской деятельности на уроках истории // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2003. — №4.

Підготовку до заняття слід розпочати з характеристики уроку історії даного типу. Визначте і схарактеризуйте макро- і мікроструктуру уроку, його місце в системі уроків історії. Покажіть систему прийомів і засобів проведення даного уроку історії. Виділіть особливості процесу формування вмінь і навичок, його дидактичне значення. Висловіть власну думку.

Важливе місце займають питання, які розкривають етапи, форми та шляхи формування вмінь і навичок на уроках історії. Тому Вам потрібно пригадати, що являють собою вміння та навички, на які типи вони розподіляються. Визначте і схарактеризуйте загальну класифікацію умінь. Виділіть ті, що формуються в учнів на уроках історії. Розкрийте методику та шляхи їх формування в процесі навчання. Зверніть увагу на досвід даного виду навчальної діяльності в практиці викладання історії в школі. Зробіть загальні висновки.

Виконайте запропоноване практичне завдання.

При підготовці до заняття скористайтеся запропонованими таблицю та схемами.

Таблиця

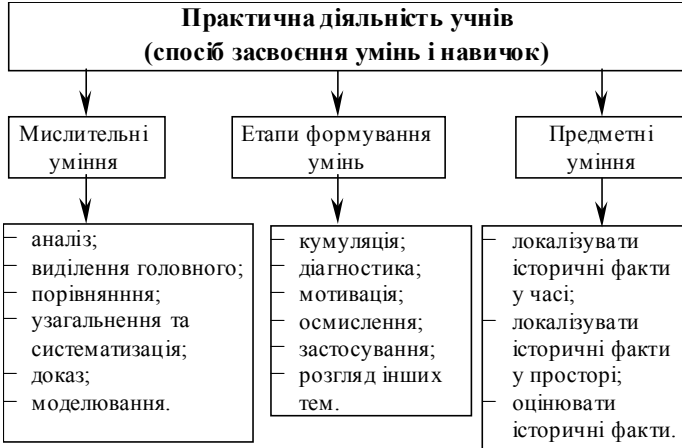
Урок формування вмінь

№ п/п	Макроструктура уроку	Завдання	Мікроструктура уроку
1.	Актуалізація опорних знань учнів.	Встановити зв'язок нового матеріалу з попереднім.	Бесіда, підготовчі вправи.
2.	Мотивація.	Викликати потребу до вивчення нового способу діяльності.	Практичні завдання, проблемні ситуації.
3.	Повідомлення теми, мети і завдань уроку.	Повідомити про діяльність на уроці.	Інструктаж про порядок і спосіб діяльності на уроці.
4.	Вивчення нового матеріалу.	Сформувати яву про структуру діяльності.	Введення пам'яток; евристична бесіда.
5.	Первинне застосування знань.	Озброїти учнів способом виконання певних дій.	Виконання пробних вправ, колективна робота з коментуванням.
6.	Застосування учнями знань в стандартних умовах з метою засвоєння навичок.	Організувати практичну діяльність учнів.	Виконання тренувальних вправ по зразку, інструкції, завданню, самостійна робота учнів.
7.	Творче перенесення знань і навичок в нові або змінені умови з метою застосування умінь.	Організувати творче застосування знань.	Виконання творчих вправ.

Продовження таблиці

8.	Підсумок уроку.	Перевірити рівень засвоєння даного способу діяльності.	Бесіда, перевірка конспекту, виставлення оцінки.
9.	Д/з.	Повідомити і пояснити д/з.	Повідомлення, пояснення.

Схема 1

Схема 2

Запитання та завдання для самоконтролю знань

1. Дайте загальну характеристику уроку формування умінь і навичок.
2. Що являє собою методика формування умінь на уроці історії? Виділіть основні кроки.
3. Назвіть ті загальні та предметні уміння, формування яких потрібне при вивченні шкільного курсу історії України. Власну думку обґрунтуйте.
4. Яке місце посідає урок формування умінь у системі уроків історії?

ТЕМА: УРОК ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ (2 ГОД.)

План

1. Урок застосування знань: взаємозв'язок мети, макро- та мікрос-структури.
2. Прийоми і засоби організації уроку та сутність навчальної діяльності учнів.
3. Застосування знань і вмінь як критерій їх сформованості.

Література

1. Гайсенюк Л.К. Самостоятельная работа на уроках истории // Преподавание истории в школе. — 2000. — №9.
2. Дайри И.Г. Основное усвоить на уроке. — М., 1984.
3. Кабанова-Миллер Е.И. Формирование приемов умственной деятельности и умственное развитие учащихся. — М., 1968.
4. Киришнер Л.А. Формирование познавательных возможностей учащихся в процессе изучения истории. — М., 1982.
5. Комаров В. Проблеми формування історичного мислення у процесі навчання // Історія в школі. — 2004. — №5-6.
6. Лернер И.Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории. — М., 1982.
7. Мисан В. Вивчення писемних джерел на уроках історії України // Історія в школах України. — 1997. — №1-2.
8. Онищук В.А. Типы, структура и методика урока в школе. — К., 1976.
9. Онищук В.А. Урок в современной школе. — М., 1986.
10. Озерский И.З. Начинающему учителю истории. — М., 1989.
11. Паламарчук В.Ф. Школа учит мыслить. — М., 1989.
12. Салата О. Від подиву — до мислення (Ігрова технологія моделювання як метод інтеграції знань) // Історія в школах України. — 2004. — №8.
13. Тоболін В. Вивчення діяльності історичних осіб через використання схем-портретів // Історія в школах України. — 1999. — №1.

Підготовку до заняття по темі “Урок застосування знань” розпочніть із характеристики такого виду навчальної діяльності як комплексне застосування знань, умінь та навичок. Визначте його дидактичну мету й завдання. Покажіть, що являє собою даний тип уроку. На конкретних прикладах охарактеризуйте взаємозв'язок макро- і мікросструктури уроку.

Важливе значення при розгляді теми займає питання прийомів і засобів організації уроку. Охарактеризуйте основні прийоми та засоби, що використовуються на кожному етапі його проведення. Виділіть із них найбільш ефективні. Власні міркування обґрунтуйте. Покажіть, що являє собою діяльність вчителя й учнів на цьому уроці. Які види навчальної діяльності учнів повинні переважати? Висловіть власні міркування.

Поміркуйте, у яких випадках можна говорити про сформованість в учнів такого виду діяльності як застосування знань і умінь.

При опрацюванні змісту матеріалу скористуйтеся таблицею.

Таблиця

№ п/п	Макро-структура	Завдання	Прийоми	Засоби
1.	Актуалізація і корекція опорних знань.	Відтворити в учнів опорні знання з метою вияву рівня їх засвоєння.	Бесіда; постановка проблемного завдання; опитування: усне, письмове, фронтальне.	Карта. Хронологічна таблиця. Документ. Ілюстрація.
2.	Мотивація	Досягти усвідомлення учнями практичної значимості знань, умінь і навичок, якими вони повинні оволодіти на уроці або творчо застосувати їх на практиці.	Постановка проблемного питання. Евристична бесіда.	Слово.
3.	Повідомлення теми, мети і завдань уроку.	Пояснити учням зміст роботи, послідовність застосування різних способів діяльності.	Інструктаж: – характер самостійної роботи; – результати; – необхідні вимоги; – критерії оцінки.	Карта. Наочні та навчальні посібники.
4.	Осмислення змісту, послідовності застосування практичних дій.	Заохотити учнів до самостійності в творчому застосуванні комплексних знань, умінь і навичок.	Осмислення послідовності дій. Добір способів творчого вирішення поставлених завдань.	Пам'ятки. Посібники. План-конспект. Документи. Система практичних і творчих завдань.
5.	Самостійне виконання завдань.	Виробити в учнів уміння ставити перед собою мету та знаходити оптимальні способи її досягнення.	Постановка проблемних питань, завдань і задач, ігри...	Картки із завданням вчителя. Картки. Схеми. Таблиці.
6.	Узагальнення і систематизація результатів роботи.	Перевірити уміння учнів по даному матеріалу.	Аналіз результатів. Систематизація. Взаємоконтроль. Висновки.	Слово.
7.	Підведення підсумків.	З'ясувати, те нове, чого навчилися учні на уроці, які вміння отримали, як працював клас і окремі учні.	Узагальнююча бесіда. Висновки.	Карта. Схема. Таблиця. Дошка. Слово.
8.	Домашнє завдання.	Перевірити індивідуальні здібності учнів.	Пояснення вчителя.	Підручники. Карта. Література.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність навчальної діяльності учнів на уроці застосування знань?
2. Визначте прийоми та засоби організації даного типу уроку.
3. Оцініть значимість і ефективність уроку. Обґрунтуйте власну точку зору.
4. Яке місце посідає урок застосування знань в системі уроків з історії?

ТЕМА: ЗАВДАННЯ, ПРИЙОМИ І ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ (2 ГОД.)

План

1. Творча діяльність учнів у процесі вивчення історії в школі.
2. Пошукова активність учнів на уроках історії й позаурочних заняттях.
3. Прийоми організації творчої діяльності учнів на уроках історії.

Література

1. Алексеева М.Я. Организация поисковой деятельности на уроках истории // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2003. — №4.
2. Баханов К. Інтерактивне навчання // Історія в школах України. — 1998. — №2.
3. Гора П.В. Повышение эффективности в обучении истории в средней школе. — М., 1988.
4. Журавлёва О.Н. Практические занятия по истории в старших классах // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2003. — №9.
5. Иванова О.В. Проблемное обучение в курсе истории // Преподавание истории в школе. — 1999. — №8.
6. Лернер И.Я. Проблемное обучение. — М., 1974.
7. Лернер И.Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории. Пособие для учителей. — М., 1982.
8. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей. — М., 1977.
9. Мильман А.М. О современных методах преподавания истории // Преподавание истории в школе. — 2001. — №4.
10. Подопретгорина Е.В. Изучение истории и становление личности // Преподавание истории в школе — 1988. — №5.
11. Соловей С. Розвиток творчих здібностей учнів в умовах сільської гімназії // Історія в школах України. — 2001. — №3.
12. Фурман А.В. Уровни решения проблемных задач учащихся // Вопросы психологии — 1987. — №3.
13. Фурман А.В. Применение проблемной ситуации на уроке // Советская педагогика. — 1987. — №3.
14. Хейлик Л. Організація словникової роботи на уроках історії // Історія в школах України. — 1998. — №3.

Під час підготовки до заняття слід пригадати яке місце займає творча діяльність серед компонентів змісту шкільної історичної освіти. Потрібно визначити сутність творчої діяльності та схарактеризувати її особливості. Зверніть увагу на мету, функції й етапи творчої діяльності. Ваша оцінка цієї діяльності в навчанні історії.

Покажіть, що являє собою пошукова активність учнів на уроці та у позаурочний час. Визначте її завдання, етапи й на конкретних прикладах

розкрийте зміст основних прийомів такої діяльності. Висловіть власну думку.

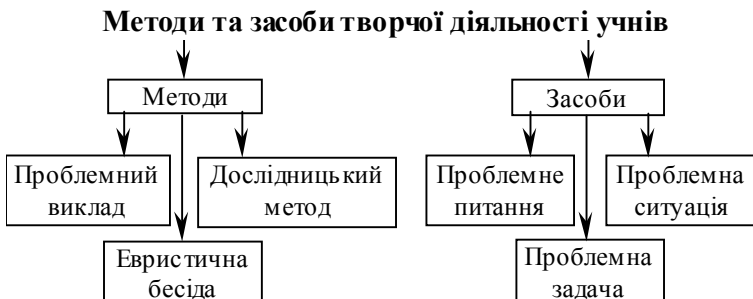
Важливе місце займає питання прийомів творчої діяльності учнів на уроці. Тому потрібно визначити, насамперед, що являють собою методи і прийоми творчої діяльності, а потім охарактеризувати їх. Спробуйте виділити серед них ті, котрі, на Вашу думку, є найбільш ефективними. Доберіть конкретні приклади. Зробіть загальні висновки по темі.

Під час підготовки до заняття скористайтеся змістом запропонованих схем і таблиці.

Схема 1

Схема 2

Прийоми організації творчої діяльності на уроках історії

<i>Приклади проблем історичного пізнання</i>	<i>Приклади способів їх вирішення</i>
1. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків історичних подій і явищ.	1. Порівняльно-історичний метод.
2. Усвідомлення процесу історичного розвитку та його механізму.	2. Аналогія.
3. Виявлення наступності між фактами, подіями, явищами та епохами.	3. Встановлення причин за наслідками.
4. Визначення тенденцій розвитку певного суспільного явища.	4. Аналіз.
5. З'ясування етапів і періодів розвитку явища або епохи.	5. Визначення мети дійових осіб за їхніми діями і наслідкам цих дій.
6. Встановлення нових фактів і явищ.	6. Характеристика духовного життя за пам'ятками матеріальної культури...
7. Оцінка характеру та значення явищ. Пошук нових підходів до оцінки історичних фактів.	
8. Уроки історії з фактів минулого...	

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що являє собою творча діяльність учнів на уроці історії?
2. Які Ви знаєте методи творчої діяльності учнів? Який із них, на Вашу думку, є найефективнішим? Відповідь обґрунтуйте.
3. Визначте основні етапи творчої діяльності учнів у процесі вивчення історії в школі.
4. Встановіть і схарактеризуйте рівні вирішення проблемних завдань на уроці історії.
5. Яке місце займає творча діяльність учнів у процесі викладання історії в школі? Відповідь обґрунтуйте.

ТЕМА: ЗАВДАННЯ, УМОВИ І ПРИЙОМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОЦІНОЧНОЇ (ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ) ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ (2 ГОД.)

План

1. Ціннісно-сміслова діяльність та її сутність. Оцінка як елемент ціннісно-сміслової діяльності.
2. Прийоми організації ціннісно-сміслової діяльності учнів на уроках історії.
3. Критерії ефективності навчання даному виду діяльності.

Література

1. Гирич І. Роль історії в системі орієнтації цінностей: до проблеми викладання історії України ХІХ – поч. ХХ ст. // Історія в школах України. – 2003. – №4-5.
2. Голованов С. Історія в особах і особистість в історії // Історія в школах України. – 1997. – №1.
3. Жуковская И.Г. Чему мы учим, преподавая историю // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2002. – №9.
4. Задорожна Л. Історичні документи як основи побудови пізнавальних завдань // Історія в школах України. – 2002. – №2.
5. Зайцев В.В. Использование ситуации свободного выбора // Начальная школа. – 1990. – №5.
6. Осмоловська О. Проблемність викладання: рівні завдання та технології їх застосування // Історія в школі. – 1999. – №7.
7. Помогаев В.В. Воспитывать правдой истории // Преподавание истории в школе. – 1990. – №1.
8. Михеев Б.Н. Формирование гуманистических чувств на уроках истории // Преподавание истории в школе. – 1999. – №5.
9. Момот Л., Ломако Л. Технологія формування емоційно-оцінної діяльності учнів у процесі навчання // Історія в школі. – 2002. – №8.
10. Сотніченко В. Проблема створення форми знань при вивченні історії в школі // Історія в школі. – 1999. – №10.
11. Стрелова О.Ю. Воспитание историей как формирование ценностей личности // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2003. – №7.
12. Удод О. Історична освіта і формування духовних цінностей // Історія в школах України. – 1996. – №1.
13. Удод О. Аксіологічний (ціннісний) підхід у викладанні історії // Історія в школах України – 1999. – №3.

Під час підготовки до заняття у процесі навчання історії слід пригадати, насамперед, види навчальної діяльності учнів. Серед них

важливе місце займає ціннісно-сміслова або оціночна діяльність. Тому потрібно визначити її сутність, завдання даної діяльності та особливості її проведення. Зверніть увагу на поняття “цінності” й “оцінка”. Схарактеризуйте навчальні дії учнів при виконанні завдань оціночного характеру.

Важливе місце при розгляді теми належить прийомам організації ціннісно-смісловій діяльності на уроках історії України та всесвітньої історії. Висвітлюючи прийоми роботи, слід не тільки розкрити їх сутність, але й навести конкретні приклади з досвіду застосування даної діяльності або спробувати змоделювати таку ситуацію на вільну тему. Висловіть власні міркування щодо ефективності того чи іншого прийому роботи. При вирішенні цих проблем не забудьте визначити етапи навчальної діяльності, а особливо, звернути увагу на діяльність учителя та учнів на кожному з них. Охарактеризуйте засоби навчання, що використовуються в процесі оціночної діяльності учнів на уроках історії.

Важливе значення при розгляді теми займає питання критеріїв ефективності оціночної діяльності на уроках історії. Виділіть і поясніть їх. Висловіть власну думку. Зробіть загальні висновки.

При підготовці до заняття скористайтеся змістом схеми та таблиці.

Схема

Формування досвіду емоційно-оцінної діяльності на уроках історії

Етапи	Діяльність вчителя	Діяльність учнів
I. Підготовчий	Формування в учнів усвідомленої потреби здійснити самостійну оцінку явищ, подій, історичних осіб. Стимулювання емоційної активності учнів і необхідність поєднання емоційної та раціональної оцінок. Досягнення попереднього засвоєння учнями знань про оцінну діяльність.	Знання сутності та структури емоційно-оцінної діяльності; репродуктивне застосування цих знань на практиці.
II. Тренувальний	Залучення учнів до емоційно-оцінної діяльності, застосування оцінних дій та операцій	Виконання завдань емоційно-ціннісного характеру; послідовне просування від репродуктивного типу оцінної діяльності до продуктивного.
III. Заключний	Контроль і корекція виконаних завдань, коментування відповідей учнів, узагальнення висновків.	Здійснення оцінно-пошукової діяльності; розв'язання проблемних завдань на оцінку, участь в евристичних бесідах, іграх. Творчий і самостійний характер діяльності.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Що являє собою оціночна діяльність на уроці історії?
2. Поясніть значення понять: "оцінка", "цінності".
3. Назвіть основні прийоми ціннісно-сислової діяльності у викладанні історії.
4. Яке місце посідає оцінна діяльність у викладанні історії в школі? Відповідь обґрунтуйте.

ТЕМА: ВИВЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ В КУРСІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (2 ГОД.)

План

1. Роль і місце історико-краєзнавчого матеріалу у вивченні історії.
2. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України.. Прийоми роботи.
3. Краєзнавча робота. Проблема добору краєзнавчого матеріалу для позакласної роботи. Тематика краєзнавчої роботи.

Література

1. Програми для загальноосвітніх закладів. Всесвітня історія. Історія України. — К., 2001.
2. Антоненко О.В. Науково-педагогічні та методичні аспекти проблеми формування творчої особистості засобами краєзнавства // Все для вчителя. — 1998. — №21-22.
3. Белов А.В. Новые подходы к изучению местной истории и использование краеведческого материала в школе // Преподавание истории в школе. — 2000. — №5.
4. Бенедюк В. Краєзнавчий принцип навчання. Історичний аспект // Географічне краєзнавство. — 1998. — №1.
5. Гольшева Л.Б. Музейная педагогика // Преподавание истории в школе. — 2001. — №2.
6. Денин Н.А. Научно-образовательный центр исторического краеведения // Преподавание истории в школе. — 1998. — №5.
7. Ігнатенко М. Місце історичного краєзнавства в викладанні історії України в школах // Історія в школі. — 2001. — №3-4.
8. Ермолаєва Л.К. Изучение своего края: проблемы и подходы к их решению // Преподавание истории и обществознание в школе. — 2002. — №3.
9. Святогор А.А. Краєзнавчий матеріал на уроках історії // Радянська школа. — 1985. — №2.
10. Лаптева Л.Ф. Краеведческие игры // Преподавание истории в школе. — 2003. — №2.
11. Прус І.Т. Актуальні питання історії шкільного краєзнавства // Радянська школа. — 1971. — №7.
12. Садкович Н.П. Практические рекомендации по созданию текста истории школы // Преподавание истории в школе. — 2003. — №5.
13. Ермолаєва Л.К. Нужен ли еще один учебный предмет? // Преподавание истории в школе. — 2003. — №4.
14. Трефяк Я. Методика краєзнавчої роботи в школі // Історія в школах України. — 2002. — №1.
15. Шеремет М. Краєзнавчий матеріал на уроках історії України // Історія в школі. — 2001. — №11-12.

16. Щеглова Т.К. Устная история и краеведческая работа // Преподавание истории в школе. — 1998. — №5.

17. Ходос М. Методичні засади краєзнавчої роботи в ЗОШ // Історія в школі. — 2004. — №4.

18. Петряева Е.Ю. Курс национально-региональной истории в основной школе // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2005. — №2.

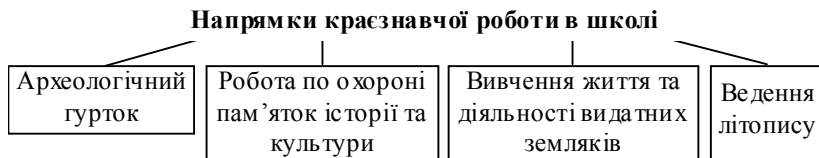
Готуючись до заняття, пригадайте зміст матеріалу, котрий Ви вивчали у курсі “Історичне краєзнавство”. Він допоможе визначити роль і місце історико-краєзнавчого компоненту при вивченні історії України. Зверніть увагу на те, що сьогодні з’явилася думка про заміну назви курсу “Історичне краєзнавство” на “Регіональна історія”. Опрацювавши зміст пропонуванних статей, висловіть власну думку.

Основною формою вивчення історії в школі є урок, тому слід охарактеризувати основні прийоми використання краєзнавчого матеріалу на ньому. Зверніть увагу на цікаві підходи щодо організації роботи при вивченні тем з історії рідного краю в курсі історії України.

Потрібно пам’ятати, що вивчення регіональної історії є одним із напрямків позакласної роботи. Охарактеризуйте основні форми та прийоми краєзнавчої роботи. Поміркуйте, яка з них є найбільш ефективною, і чому? Покажіть, якою має бути тематика краєзнавчої роботи в школі. Зробіть висновки.

При підготовці до заняття скористайтеся змістом пропонуванних схеми та таблиці.

Схема

Таблиця

Етапи краєзнавчої роботи в школі

Етапи	Зміст роботи
<i>Підготовчий</i> Передбачає орієнтовні поради щодо вибору теми дослідження з історії краю.	<i>Вона повинна:</i> — Мати важливе освітньо-виховне значення. — Бути тісно пов’язаною з програмою з історії України (наявність синхронності). — Сприяти глибокому розумінню загальних закономірностей історичного процесу й особливостей історичного розвитку краю. — Мати новизну й актуальність. — Поєднувати цивілізаційний та культурологічний підходи при її дослідженні. — Враховувати диференційований підхід її досліджувачів.

<p><u>Освітньо-пізнавальний</u> Передбачає рекомендації щодо організації і проведення краєзнавчого дослідження у певній послідовності.</p>	<p><u>Послідовність роботи:</u> – Вибір теми, визначення мети й завдань дослідження. – Розробка загального плану роботи. – Підготовка програми збирання й систематизації краєзнавчих матеріалів. – Розподіл пунктів плану теми, видів роботи і встановлення строків виконання. – Визначення форм, методів і прийомів роботи. – Встановлення термінів підбиття підсумків з кожного розділу теми. – Вивчення різноманітних джерел з теми дослідження. – Пошук учасників історичних подій, очевидців, краєзнавців, які мають відношення до проблеми дослідження. – Збирання предметів матеріальної і духовної культури, перевірка їх достовірності, наукова оцінка і систематизація зібраного матеріалу. – Використання дослідницько-краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі школи.</p>
<p><u>Заключний</u> Передбачає звіт по результатам проведеного краєзнавчого дослідження.</p>	<p><u>Він спрямовує на:</u> – Правильне оформлення результатів дослідження. – Чітке формування висновків по роботі. – Оприлюднення результатів дослідження (участь у роботі факультативу, гуртка, конференції, захист по Малій академії наук тощо...)</p>

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Яке місце посідає історико-краєзнавчий матеріал при вивченні курсу історії України?
2. Визначте основні завдання “регіональної історії”.
3. Виділіть прийоми використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії. Вкажіть які, на Вашу думку, найефективніші.
4. Що являє собою позакласна краєзнавча робота в школі? Дайте їй загальну характеристику.
5. Що Ви розумієте під поняттям “усна історія”?

ТЕМА: ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ (2 ГОД.)

План

1. Психолого-педагогічні основи застосування ТЗН при вивченні історії.
2. Аналіз фонду ТЗН.
3. Методичні прийоми використання ТЗН на уроках історії.
4. Комп'ютер у викладанні історії.

Література

1. Дрига И.И. Технические средства обучения в общеобразовательной школе. — М., 1985.
2. Ожогин В.Я. Технические средства в учебном процессе. — К., 1984.
3. Лерешенер О.Р. Компьютеры в кабинете истории // Преподавание истории в школе. — 1992. — № 5-6.
4. Полторац Д.И., Аппарович Н.И., Думин С.В. Методика использования средств обучения в преподавании истории. — М., 1987.
5. Гора П.В. Методические приемы и средства наглядного обучения истории в средней школе. — М., 1971.
6. Полторац Д.И. Технические средства обучения в преподавании истории и обществоведения. — М., 1977.
7. Балькина Е.Н. Обучающая компьютерная программа «Шедевры иконописи Беларуси XII-XIII ст. // Преподавание истории в школе. — 2000. — №9.
8. Охредько О. Історія та комп'ютер // Історія в школі. — 2001. — №5.
9. Фоменко П., Пометун О. Сучасні комп'ютерні навчальні програми з історії та підходи до їх використання на уроках // Історія в школах України. — 2002. — №1.
10. Гудков А.Н., Гудкова О.Н. Работа с видеоматериалами на уроках истории // Преподавание истории в школе. — 2002. — №8.
11. Миронюк С. Використання ТЗН в теорії і в практиці викладання історії // Історія в школі. — 2000. — №1.
12. Рошникова Н.Г. Использование компьютерного учебника на занятиях по истории. (Из опыта работы) // Преподавание истории в школе. — 2000. — №3.
13. Дрібниція О. Електронний підручник — сучасний засіб навчання // Історія в школі. — 2004. — №2.
14. Драхлер А.Б. Зачем учителю истории Интернет? // Преподавание истории в школе. — 2004. — №6.
15. Мокрогуз О. ПК як універсальна складова оптимізація роботи вчителя (з практики запровадження комп'ютерних технологій на уроці історії) // Історія в школах України. — 2005. — №1.

16. Худобець О. Доповнити, а не підмінити (З досвіду роботи щодо застосування презентаційних технологій при проведенні уроків історії) // Історія в школах України. — 2005. — № 3.

При підготовці до семінарського заняття слід пригадати, яке місце займають технічні засоби навчання у навчально-виховному процесі. Далі потрібно визначити психолого-педагогічні основи використання ТЗН у викладання історії. З'ясувати їх сутність.

Важливе місце займає питання фонду ТЗН у загальноосвітній школі. Вам слід не тільки визначити його складові, але й охарактеризувати їх, показати дидактичні особливості.

Поміркуйте, яким видам ТЗН Ви б віддали перевагу в навчальному процесі. Власну думку обґрунтуйте.

Ступінь забезпечення навчального закладу ТЗН, підготовленість вчителя історії, його творчість і готовність учнів до роботи з ТЗН визначають прийоми організації такої роботи. Тому потрібно виділити всі прийоми, що застосовуються в процесі навчання історії в школі. Висловіть власну думку щодо найбільш ефективних із них.

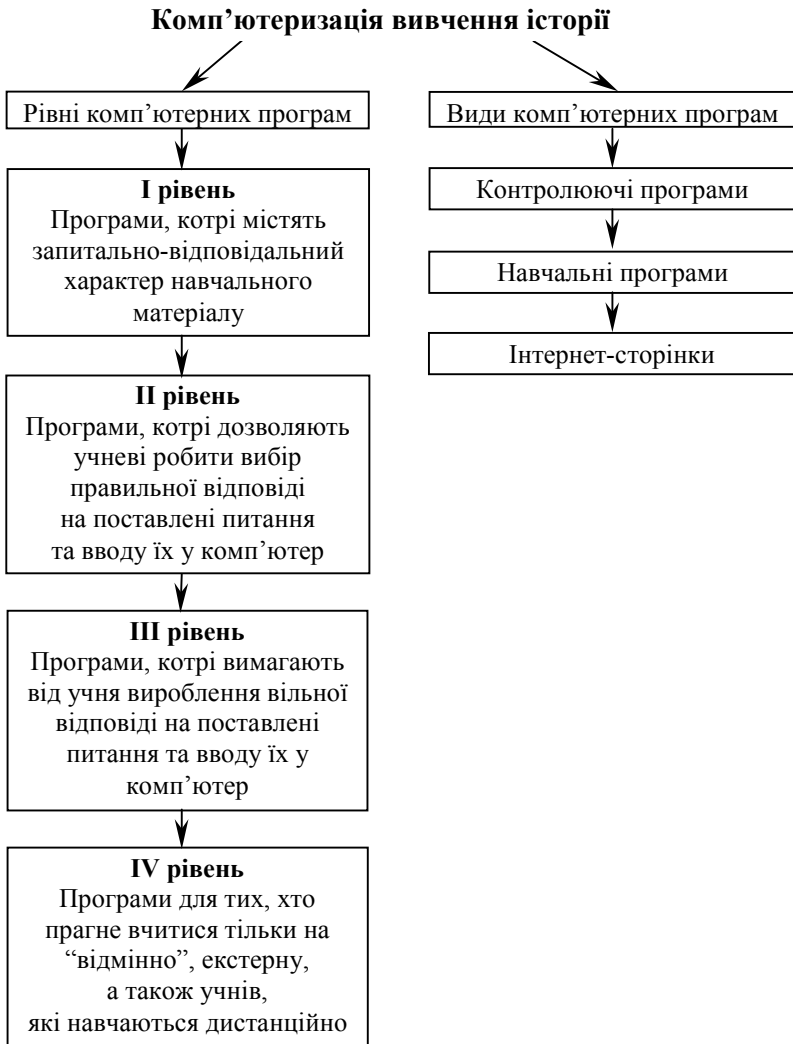
Останнім часом вагоме місце серед ТЗН у школі займає комп'ютер. Тому Вам слід звернути увагу на те, яке місце посідає комп'ютер у навчанні історії. Виділіть програми, які застосовуються в навчальному процесі з історії. Визначте також вимоги щодо організації навчання з історії із застосуванням комп'ютерної техніки. Висловіть власні міркування.

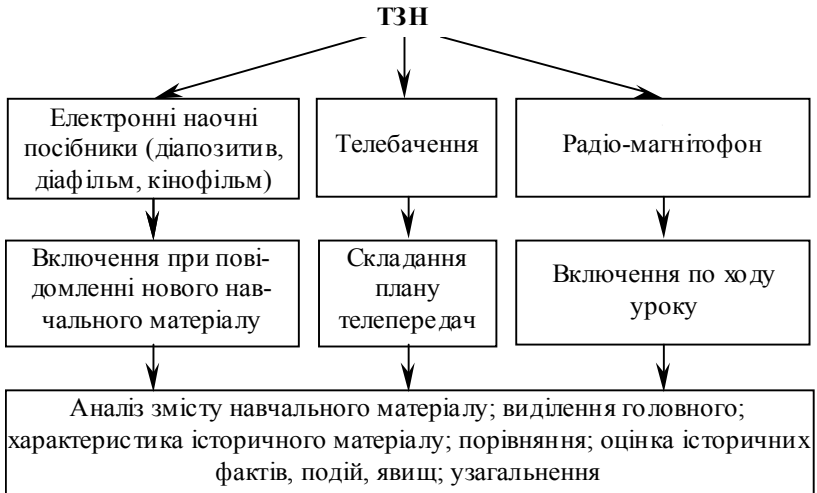
При опрацюванні навчального матеріалу до теми скористайтесь змістом запропонованих схем.

Схема 1

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Яке місце посідають ТЗН у навчанні історії в школі?
2. Визначте найефективніші, на Вашу думку, прийоми використання ТЗН на уроках.
3. У чому полягає значення використання комп'ютерної техніки в процесі навчання історії?
4. Що означає назва "Єврокліо"?

ТЕМА: ШКІЛЬНИЙ КАБІНЕТ ІСТОРІЇ (2 ГОД.)

План

1. Значення кабінету історії для навчання, виховання і розвитку учнів.
2. Обладнання кабінету історії. Завдання і зміст роботи кабінету історії.
3. Роль кабінету історії у позакласній роботі.

Література

1. Аппарович Н.И., Полторац Д.И. Кабинет истории и обществоведения в средней школе. — М., 1982.
2. Вагин А.А. Методика обучения истории в школе. — М., 1972.
3. Герасимов Т.А. Кабинет истории в школе. — М., 1959.
4. Дрига И.И. Кабинетная система в общеобразовательной школе. — М., 1981.
5. Дремова И.Н. Пакет правил и рекомендаций «Умение учиться» для кабинета истории // Преподавание истории в школе. — 2002. — №7.
6. Завадьё А.С. Кабинет истории и обществоведение в школе. Пособие для учителей. — М., 1975.
7. Кабинетна система в школі / під ред. С.М.Полгороднік, М.В.Богданович та ін.. — К., 1976.
8. Козберг Г.А., Мозгарев А.В. Классификатор педагогической и методической информации // Преподавание истории в школе. — 1984. — №4.
9. Копцюх Б. Використання матеріалів кабінету історії і правознавства у навчально-виховній роботі // Історія в школі. — 2001. — №2.
10. Онищук В.О. Організація навчання в умовах кабінетної системи. — К., 1980.
11. Потехин Е.В. Из опыта работы кабинета истории // Преподавание истории в школе. — 1986. — №6.

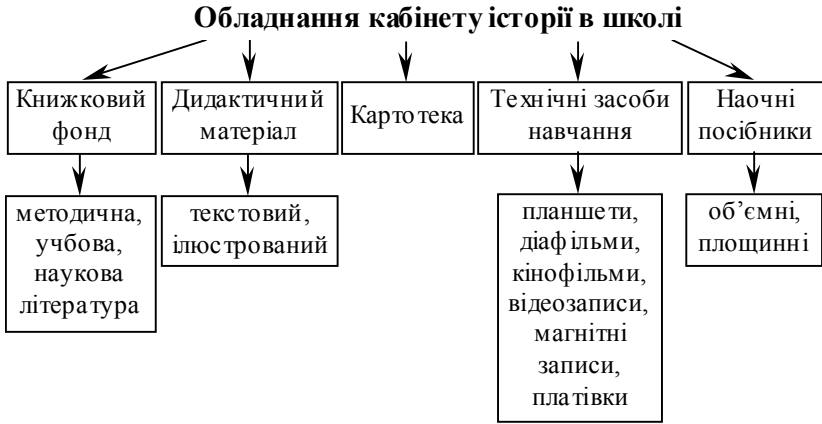
Підготовку до заняття слід розпочинати з визначення місця та ролі кабінету історії в навчально-виховному процесі. Зверніть увагу на історичний досвід використання кабінетної системи при викладанні історії.

Охарактеризуйте загальнометодичні вимоги щодо оформлення кабінету історії. Покажіть, що являє собою його обладнання, з яких основних частин воно складається. Дайте їм загальну характеристику.

Зверніть увагу на питання організації роботи вчителя на уроках історії в умовах кабінетної системи. Важливе значення має проблема використання кабінету історії в позаурочний час.

При опрацюванні пропонованої літератури зверніть увагу на досвід вчителів щодо організації навчального процесу в умовах кабінету історії. Висловіть власні міркування. Виконайте творче завдання: “Уявіть, що Ви вчитель історії, і Вам запропонували в школі створити кабінет історії. Якими будуть Ваші дії? Яким Ви бачите сучасний кабінет історії?”.

При підготовці до заняття скористайтеся пропонованою схемою.

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Коли вперше почали використовувати кабінетну систему при викладанні історії в школі?
2. Визначте основні вимоги до обладнання кабінету історії.
3. Яке місце посідає шкільний кабінет історії в позакласній роботі?
4. Яким Ви бачите сучасний кабінет історії?

ТЕМА: ПЕРЕВІРКА, КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНКА ЗНАТЬ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ (4 ГОД.)

План

1. Організація, форми та прийоми перевірки знань учнів з історії.
2. Критерії оцінювання знань, умінь і навичок учнів з історії. 12-бальна система оцінювання.
3. Тести при перевірці знань учнів з історії.
4. Рейтингова система оцінювання знань учнів з історії.
5. Тематичний облік знань учнів. Форми та прийоми проведення.
6. Державна атестація з історії в школі. Підготовка, організація і проведення атестації.

Практичні завдання: 1. Користуючись навчальною програмою з історії України, підручниками і посібниками, складіть тестові завдання по темі: “Галицько-Волинська держава”(7 кл.). 2. Запропонуйте власний варіант рейтингової системи перевірки й оцінки знань учнів з історії.

Література

1. Державна національна програма “Освіта (Україна XXI ст.)” // Освіта. — 1993. — №44-46.
2. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Всесвітня історія. Історія України. — К.; 2001.
3. Навчальна програма з історії для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання // Історія в школі. — 2004. — №7-8.
4. Актуальные вопросы методики обучения истории в средней школе /Под.ред.А.Г.Колоскова. — М., 1984.
5. Баханов К. Облік індивідуальних досягнень учнів у навчанні історії // Історія в школах України. — 1999. — №2.
6. Бабий И.А. Использование тестовых заданий при изучении истории//Преподавание истории и обществознания в школе. — 2002. — №2.
7. Биберина А.В. Проверка уровня подготовки учащихся с помощью тестов//Преподавание истории в школе. — 1999. — №2.
8. Вагин А.А. Методика обучения истории в школе. — М., 1972.
9. Городов А.И. О проверке знаний учащихся на уроках истории в старших классах // Преподавание истории в школе. —2002. — №3.
10. Делікатний М.Г. Оцінка знань-органічна складова в процесі навчання // Рідна школа. — 1989. — №6.
11. Желіба О. Робота з тестовими таблицями на уроках історії в старших класах//Історія в школах України. — 2002. — №4.
12. Киришнер Л.А. Формирование познавательных возможностей учащихся в процессе изучения истории. — М., 1982.
13. Мельник Л.Г. Методика викладання історії в середній школі. — К., 1974.

14. Методика обучения истории в средней школе. Пособие для учителей. Ч.1. — М., 1978.

15. Осадчук Р. Сутність і види контролю і перевірки знань учнів // Історія в школі. — 2001. — №10.

16. Осадчук Р. Вимоги до контролю та перевірки за навчанням учнів з предметів суспільно-гуманітарного циклу // Історія в школі. — 2001. — №10.

17. Пасмак Т.Б. Контрольные тесты // Преподавание истории в школе. — 1996. — №7.

18. Сорокин Н.А. Дидактика. — М., 1974.

19. Сотниченко В.М. Рейтингова система оцінювання результатів навчальної діяльності: сутність і значення // Історія в школі. — 1998. — №5-6.

20. Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках історії // Історія в школі. — 2001. — №2.

21. Терно С. До проблеми підвищення ефективності оцінювання результатів навчання учнів // Історія в школах України. — 2001. — №2.

22. Юркина О.В. Централизованное тестирование по истории // Преподавание истории в школе. — 2004. — №1.

23. Баханов К. Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів з історії: Компетентнісно-орієнтований підхід // Історія в школах України. — 2004. — №6.

24. Воронкина Е.А. Использование контурных карт для организации контроля знаний // Преподавание истории в школе. — 2004. — №8.

25. Островський В. Оцінювання навчальних досягнень учнів з історії: теорія і практика // Історія в школах України. — 2004. — №9-10.

26. Гусев В.П. Единый государственный экзамен: уроки для учителя // Преподавание истории и обществознание в школе. — 2004. — №8.

27. Кадневский В.М. Обучающие тесты в системе исторических знаний // Преподавание истории и обществознание в школе. — 2005. — №1.

28. Юдовская Ю.А. Как использовать тесты? // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2004. — №8.

Підготовку до заняття слід розпочати з визначення поняття “перевірка знань і умінь”. Зверніть увагу на функції цієї форми навчальної діяльності. Покажіть її місце у системі викладання історії в школі.

Охарактеризуйте вимоги до перевірки знань. Визначте і поясніть форми, види та прийоми перевірки знань і умінь учнів. З’ясуйте організацію цієї форми навчальної діяльності. Користуючись літературою, схарактеризуйте передовий досвід організації перевірки знань учнів. Висловіть власну думку.

При проведенні перевірки знань учнів учитель звертає увагу на критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. Опрацюйте зміст нормативних документів, що визначають вимоги до оцінювання. Схарактеризуйте та висловіть власну думку щодо запровадження 12-ої системи оцінювання (див. Додаток 3).

Новим прийомом перевірки знань, умінь і навичок учнів є тестування. Тому визначте дидактичну цінність цього прийому. Схарактеризуйте, на які групи розподіляються тестові завдання та в чому полягають їх особливості. Покажіть практичний досвід застосування тестів у викладанні історії в школі. Висловіть власну думку. Виконайте практичне завдання.

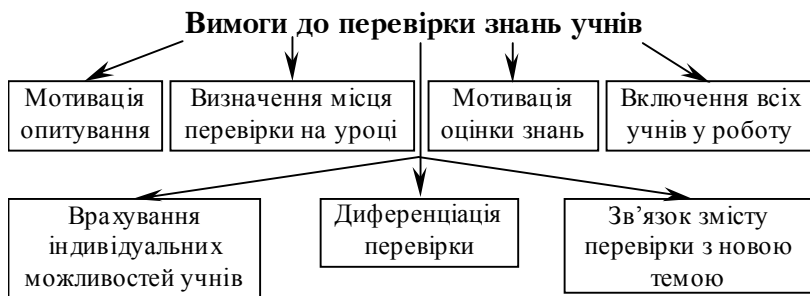
Останнім часом у практиці викладання суспільно-гуманітарних дисциплін вагоме місце посідає рейтингова система перевірки й оцінки знань учнів. Тому зверніть увагу на особливості цієї форми перевірки, визначте її дидактичні риси. Схарактеризуйте практичний досвід використання рейтингу. Запропонуйте власний варіант рейтингової перевірки й оцінки знань. Виконайте практичне завдання. Висловіть власні міркування.

Обов'язковим видом перевірки знань є тематичне оцінювання. Схарактеризуйте особливості його підготовки, організації та проведення. Визначте місце та роль вчителя історії в цій роботі (див. Додаток 4).

Важливе місце при підсумковому оцінюванні навчальних досягнень учнів, особливо у 9 та 11 класах, займає державна атестація з історії (див. Додаток 5). Покажіть як слід готувати учнів до її проведення. Зверніть увагу на проведення атестації й оцінювання знань учнів. Визначте форми проведення атестації. Висловіть свою думку.

При підготовці до заняття скористуйтеся змістом схем і таблиці.

Схема 1

Таблиця 1

Тести в навчанні історії

Види тестів	Зміст роботи
I. Тести спеціальних здібностей і досягнень	I. Визначення рівня знань і елементарних пізнавальних умінь
<i>1. Завдання з декількома варіантами відповіді</i>	1. Найпоширеніші в шкільній практиці, тому що застосовуються до всіх структурних компонентів історичного змісту, прості у виконанні, можуть використовуватися в усіх видах перевірки та на будь-якому етапі уроку й інших занять. Складаються: а) з основної частини, котра містить ствердження або запитання; б) з декількох можливих відповідей, серед яких учню потрібно вказати вірну.

2. <i>Альтернативні завдання</i>	2. Дозволяють найкоротшим шляхом виявити знання учнів конкретного питання, розуміння ними навчального матеріалу. Містять певні твердження, котрі учень повинен оцінити як правильні або неправильні. Є ефективними на початковому етапі перевірки або при первинному повторенні нового матеріалу.
3. <i>Завдання на відновлення відповідності</i>	3. Пропонують учням співставити елементи двох (трьох) типів. Допмагають перевірити історичну поінформованість учнів при виконанні завдання з хронологічних, картографічних, подібних і теоретичних відомостей. Перелік елементів має бути різним, щоб зменшити вірогідність підбору та вгадування. Ефективні при повторенні й узагальненні нового матеріалу, систематизації більшого числа однорідних історичних фактів та їх перевірки.
II. Тести інтелекту	II. Розвиток інтелектуальних здібностей учнів: вміння аналізувати, співставляти, систематизувати
1. <i>Завдання на групування історичної інформації</i>	1. Передбачають: 1) розпізнання пропонованої інформації; 2) аналіз по заданому або самостійно встановленому критерію; 3) групування історичних свідчень по відповідному показнику: період часу, явище, процес, політичний курс, поняття. У змісті інформації можуть бути використані свідчення про предмети праці та побуту, житло, одяг, озброєння, пам'ятки матеріальної і духовної культури, цитати. Особливо ефективні при групуванні теоретичного матеріалу: родових і видових ознак, понять, характерних рис та атрибутів історичних явищ і процесів, причин та наслідків історичних подій, їх оцінки.
2. <i>Завдання на визначення послідовності</i>	2. Бувають трьох видів. Найчастіше пропонується пронумерувати перераховані факти в хронологічній послідовності. Другий варіант визначення логічної (об'єктивної) послідовності подій, явищ, процесів, топонімів. Третій – ранжирування історичного матеріалу за ступенем значимості, кількісними та якісними показниками.

<p><i>3. Завдання на визначення зайвого</i></p>	<p>3. Пропонують перелік історичних дат, імен, подій, понять, географічних назв, а учням потрібно знайти загальні закономірності між елементами списку і на цій основі зробити висновки про їх спільність або різницю. Застосовуються до різноманітних структурних компонентів учбового історичного матеріалу. Є доцільним перевіряти знання, систематизувати матеріал тематичних блоків. Особливу роль відіграють в якості способу актуалізації раніш вивченого й підготовки до сприйняття нового матеріалу.</p>
<p><i>4. Завдання на аналогію</i></p>	<p>4. Можуть бути підготовлені практично на будь-якому історичному матеріалі та спрямовані на позитивні вміння учнів: співставляти факти, визначати характер їх зв'язків. Однак використовуються не досить часто у шкільній практиці навчання історії.</p>

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Покажіть різницю між поняттями “перевірка” та “контроль” знань учнів.
2. Визначте основні етапи підготовки й проведення перевірки знань учнів на уроці історії.
3. У чому полягає дидактична цінність тестової перевірки знань учнів з історії? Висловіть власну думку.
4. Що ви розумієте під терміном “рейтинг”?
5. Які прийоми тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів Ви знаєте? Виділіть найефективніші.
6. З якою метою проводиться державна атестація з історії в школі?

ТЕМА. ФОРМИ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ІСТОРІЇ У ШКОЛІ (4 ГОД.)

План

1. Зміст позакласної роботи з історії. Роль вчителя в її організації.
2. Екскурсійна робота. Види екскурсій.
3. Історичні олімпіади й вечори. Їх зміст і організація.
4. Роль історичних гуртків і учнівських об'єднань у позакласній роботі.
5. Інші форми позакласної роботи та їх особливості (позакласне читання, історична конференція, диспут).

Практичні завдання: 1. Запропонуйте власний варіант завдань для проведення шкільної олімпіади з історії. 2. Підготуйте план-конспект проведення екскурсії з історії (тема на власний вибір).

Література

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна “XXI століття”) // Освіта. — 1993. — №44-46.
2. Концепція розвитку загальноосвітньої середньої освіти // Освіта України. — 2001. — 16 серпня.
3. Антоненко О.В. Науково-педагогічні та методичні аспекти проблеми формування творчої особистості засобами краєзнавства // “Все для вчителя”. — 1998. — №21-22.
4. Бакулин В.М. Методические аспекты экскурсионной деятельности // Преподавание истории в школе. — 2002. — №10.
5. Вагин А.А. Методика обучения истории в школе. — М., 1972.
6. Иванов О.В. Изучение истории в школе // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2001. — №5.
7. Киришнер Л.А. Формирование познавательных возможностей учащихся в процессе изучения истории. — М., 1982.
8. Методика обучения истории в средней школе. Пособие для учителей (в частях). — М., 1978.
9. Методика преподавания истории в средней школе (Под ред. Ежова С.А., Лебедева И.М. и др.). — М., 1986.
10. Михеев Б.Н. Школа юных историков (из опыта внеклассной работы по истории) // Преподавание истории и обществознания в школе. — 2003. — №5.
11. Озерский Н.З. Начинающему учителю истории. — М., 1989.
12. Оржехівський В. Пошукова робота в школах як форма вдосконалення вивчення історії // Історія України. — 1999. — №6.
13. Померанцева Н.Л. Предметная историческая неделя // Преподавание истории в школе. — 1998. — №3.
14. Румынина В.В. Использование форм популярных передач во внеклассной работе // Преподавание истории в школе. — 1998. — №3.

15. Трефяк Я. Методика краєзнавчої роботи в школі // Історія в школах України. — 2002. — №1.

16. Чередов И.М. Формы учебной работы в средней школе. — М., 1988.

17. Формы внеклассной работы по истории. — М., 1965.

18. Парфенова Е.А. Роль исторических вечеров в патриотическом воспитании учащихся // Преподавание истории в школе. — 2004. — №1.

19. Мала Л. Історичні турніри як одна із форм позакласної роботи // Історія в школах України. — 2004. — №5.

Підготовку до заняття слід розпочати з визначення мети й завдань позакласної роботи в школі. Вам потрібно схарактеризувати її основні напрямки й особливості, показати місце позакласної роботи з історії у вивченні історії в школі (див. Додаток 6). Висловіть власну думку.

При розгляді різноманітних форм позакласної роботи з історії, слід насамперед, їх схарактеризувати. Після цього визначить особливості кожної з них (екскурсія (див. Додаток 7), історичний вечір, шкільна олімпіада (див. Додаток 8), історичний гурток, об'єднання та інші). При розкритті змісту кожної з форм позакласної роботи спробуйте дібрати практичні приклади їх проведення. Характеристику форм роботи потрібно давати за таким планом:

1. Сутність форми роботи.
2. Особливості, характерні риси та види.
3. Етапи та прийоми проведення.
4. Місце та роль у позакласній роботі з історії.
5. Ваша оцінка.

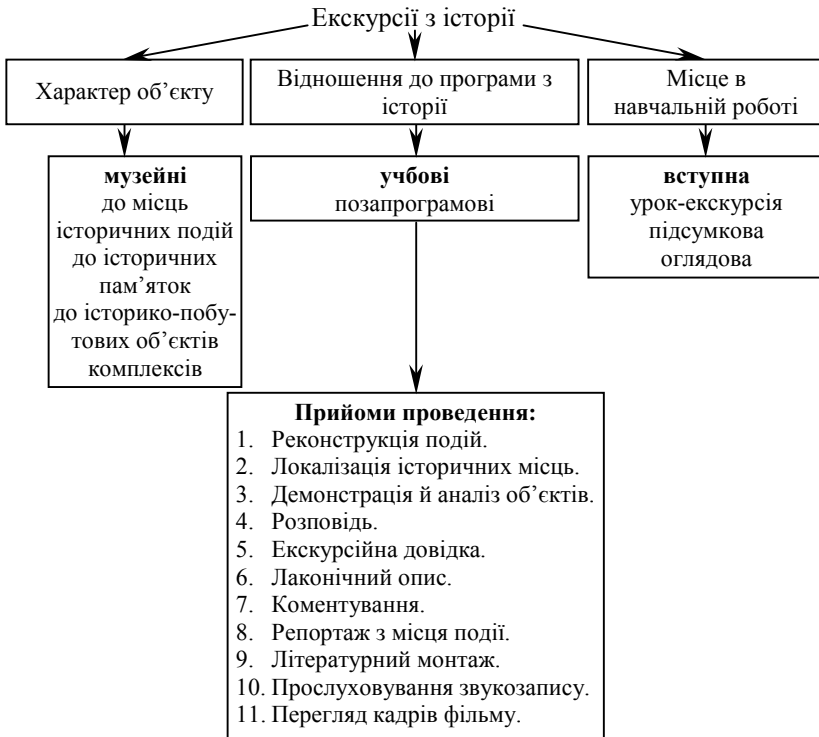
Виконайте запропоновані практичні завдання.

При підготовці до заняття скористуйтеся змістом пропонованих схем та таблиці.

Схема 1

Основні напрями та форми позакласної роботи з історії

<u>Масова:</u>	<u>Групова:</u>	<u>Індивідуальна:</u>
Історичні вечори. Лекції та бесіди. Історичні екскурсії. Олімпіади. Конференції. Вікторини та конкурси. Перегляд кінофільмів. “Тиждень історії в школі”.	Історичний гурток. Історичні вечори і клуби. Походи і експедиції. Випуск історичних газет і журналів. Лекторії. Факультативи.	Читання історичної літератури. Відвідування архіву. Робота в музеї. Написання рефератів і доповідей. Виконання творчих завдань.

Таблиця

Позакласне читання з історії

Способи залучення учнів до роботи	Зміст роботи
1. Ознайомлення учнів зі переліком художньої та науково-популярної літератури	У V-VI класах варто рекомендувати після вивчення певної теми, щоб закріпити матеріал і не зруйнувати хронологію. У VII-IX класах літературу бажано давати завчасно, щоб учні могли доповнювати вчителя, уточнювати незрозумілі моменти. Для X-XI класів перелік літератури видається учням в кінці попереднього навчального року, щоб за літні канікули можна було б прочитати не один об'ємний твір.

<p>2. Показ конкретної книги</p>	<p>Молодших школярів привабить яскрава палітурка, ілюстрації, коротка розповідь за змістом. Старшокласникам за допомогою стислого критичного аналізу можна рекламувати новинки книгарень і бібліотеки.</p>
<p>3. Використання цитати із книги</p>	<p>Цитата повинна бути пов'язана зі змістом уроку чи позакласного заняття, має бути цікавою настільки, щоб спонукати учнів прочитати книгу повністю. Можливо, для цього варто використати прийом переривання читання в найбільш цікавому місці.</p>
<p>4. Огляд літератури</p>	<p>Проводить учитель у середніх і старших класах. Огляд супроводжується глибоким аналізом й оцінкою на заняттях учнівського об'єднання, поверхневим-на уроках історії.</p>
<p>5. Читання вголос тексту книги</p>	<p>Проводиться в позаурочний час і має тривати не більше 20-30 хвилин.</p>
<p>6. Зустрічі з письменниками і авторами книг</p>	<p>Етапи організації: 1) визначення теми і мети заходу, створення оргкомітету; 2) запрошення гостя, обговорення з ним змісту зустрічі, часу і місця; 3) повідомлення дітям про зустріч, час і місце її проведення, діти отримують завдання підготувати частину запитання, переглянути відповідну літературу; 4) вибір і місце проведення; 5) проведення зустрічі; 6) аналіз зустрічі оргкомітетом.</p>
<p>7. Шкільні вечори, присвячені певній книзі</p>	<p>Доцільно проводити раз на чверть, не пізніше ніж за два тижні до її завершення, щоб підготовка до нього не відобразилася на оцінках. Етапи організації: 1) створення оргкомітету; 2) визначення завдань і побудова сценарію; 3) перевірка підготовки окремих елементів вечора; 4) проведення вечора; 5) аналіз заходу.</p>
<p>8. Конференції читацькі</p>	<p>Головна увага зосереджується на навчальному, науковому боці питання. Художня частина або зовсім відсутня, або складається з невеликої програми, котра органічно вливається в тему. Конференції проходять переважно у формі читання наукових рефератів. Рекомендується обрати вузьку тематику, підбираючи найважливіше, найактуальніше. До проведення конференції варто випустити стіннівку, журнал, де б містилися матеріали, що коротко висвітлювали її проблематику.</p>

Запитання та завдання для самоконтролю

1. Визначте особливості позакласної роботи з історії в школі та поясніть їх.
2. Які завдання Ви б поставили перед учнями основної школи (V-IX класи) під час проведення екскурсії?
3. У чому полягають основні завдання шкільної олімпіади з історії?
4. Охарактеризуйте основні види історичних вечорів з історії.
5. Які види історичних гуртків Ви знаєте? Визначте основні етапи підготовки і проведення роботи історичного гуртка.
6. Вам доручили провести історичну конференцію. Якими будуть Ваші дії у її підготовці та проведенні?

СЛОВНИК МЕТОДИЧНИХ ПОНЯТЬ І ТЕРМІНІВ

Актуалізація — дія, спрямована на пристосування чого-небудь до умов певної ситуації.

Гра — засіб активізації пізнавальної діяльності учнів у межах урочної та позаурочної роботи з історії (розподіляють на ігри з правилами, рольові та рубіжні).

Діахронологічний метод — метод вивчення фактів в їх історичному розвитку.

Дидактичні матеріали — види посібників для учбових занять, використання яких сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів й економії навчального часу.

Дослідження — спосіб самостійної роботи учнів над проблемною задачею, котрий включає всі етапи проблемного навчання (індивідуальне, групове).

Евристична бесіда — діалогова форма спілкування вчителя й учнів, в процесі якої цілісна проблема розподіляється на складові частини та вирішується послідовно, поетапно, зусиллями всього класу під керівництвом учителя.

Емпіричний рівень вивчення історії — вивчення фактів з зовнішнього боку та формування на цій основі образів історичних подій, явищ, процесів.

Ессе — один із видів завдань з “відкритими відповідями”, прозаїчний етюд, який містить загальні або попередні думки про який-небудь предмет у довільній формі.

Завдання з “відкритими відповідями” — пізнавальні завдання для діагностики, розвитку і перевірки неформалізованих знань і складних пізнавальних умінь; форма, зміст і об’єм відповідей по темі завдання є давнішими і не є стандартизованими.

Засоби навчання — складова частина метода, тобто способу учбової діяльності вчителя та учнів, разом з прийомами адекватним специфіці навчального історичного матеріалу.

Індивідуалізація — це самостійна робота кожного учня у відповідності з його особливостями та реальними учбовими можливостями.

Інтегративний курс — поєднання в одному навчальному курсі подій вітчизняної та зарубіжної історії, що дозволяє розглядати минуле цілісно, в органічному зв’язку.

Інтерв’ю — ігровий прийом складання учнями запитань і відповідей в уявній бесіді з історичними персонажами.

Історична вправа — це завдання на маніпуляцію й оперування історичними фактами, термінами, поняттями, назвами.

Історична карта — умовно загальне зображення земної поверхні її частин або країн світу з акцентом на певні історичні періоди чи події.

Історичне мислення — єдність змісту методологічних знань, способів розумових дій і установок особистостей на їх застосування в пізнанні та осмисленні конкретних історичних явищ.

Картинний план — прийом відтворення зовнішніх деталей або епізодів готового історичного факту в коротких, але образних, формульованих з метою збереження її унікального емоційного образу.

Конкретизуюча таблиця — засіб умовно — графічної наочності, що сприяє засвоєнню понять, суттєвих ознак головних історичних фактів, а також прийомів доказу, аналізу, конкретизації, систематизації та узагальнення.

Конспект — більш або менш розгорнутий, послідовний виклад книги, статті, лекції, змісту уроку тощо.

Короткий опис — прийом відтворення яскравого цілісного образу відносно статичного історичного факту.

Лабораторне заняття — форма учбового заняття, на якому організується самостійне вивчення учнями нового матеріалу по підручнику або по документам.

Логічна схема — умовно-графічний засіб, який використовується разом із прийомом обговорення для зорової передачі причинно — наслідкових зв'язків та інших відносин між історичними фактами.

Логічне завдання — один із видів завдань з “відкритими відповідями”, котре організує пізнавальну діяльність учнів на перетворювальному рівні та спрямоване на формування понять, причинно — наслідкових зв'язків, закономірностей, теоретичних висновків.

Локалізація — віднесення подій до конкретної території й опис географічного середовища, в якому вони відбулися.

Макроструктура уроку — сукупність етапів навчальної діяльності вчителя і учнів на уроці історії (залежить від типу уроку)

Методи навчання — способи взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів у процесі навчання, спрямовані на досягнення мети.

Методика викладання історії — педагогічна наука, котра досліджує закономірності навчання історії з метою підвищення його ефективності.

Міркування — прийом монологічного викладу теоретичного матеріалу, котрий представлений логічним ланцюжком питань і відповідей, по суті, навчальної проблеми.

Модульний курс — відносно самостійний курс по окремих проблемам і періодам історії, котрий учні можуть вибрати як додатковий для задоволення своїх пізнавальних потреб.

Мотивація — діяльність учителя, спрямована на створення такої ситуації в процесі навчання, при якій в учнів складаються та розвиваються бажані мотиви й цілі учбової діяльності.

Навички — дії, котрі виконуються з високою долею автоматизму і до специфіки питань.

Навчальний курс — складова частина учбової дисципліни (предмету), яка являє собою дидактичну модель вивчення тих чи інших її розділів, проблем.

Навчання — складний процес, який складається з пов'язаних між собою компонентів : мети навчання, змісту викладання і навчальної діяльності, результатів навчання.

Навченість — індивідуальний показник швидкості й якості засвоєння знань, умінь і навичок в процесі навчання.

Наочне навчання — навчання учнів на основі сприйняття ними (зорового, слухового) подій, об'єктів, процесів або їх зображень.

Неформалізовані знання — можливі інтерпретації історичних фактів: оціночні думки, особисті висловлювання, індивідуальні ставлення.

Образна характеристика — прийом відтворення яскравих образів реальних історичних діячів або типових представників суспільних груп на основі портретного опису їх зовнішності й аналізу світогляду та діяльності.

Образне завдання — один з видів завдань з “відкритими відповідями”, спрямованих на реконструкцію зовнішніх рис історичних фактів емпіричними засобами.

Опорні дати — хронологічні свідчення про найважливіші історичні факти, котрі потрібні для вивчення певного курсу історії.

Пам'ятка — навчальний посібник, який допомагає в визначеній послідовності образно відтворити історичний факт або розкрити його внутрішні суттєві сторони; являє собою перелік питань і завдань, які розподіляють складний учбовий прийом на декілька більш простих операцій.

Перевірка знань і умінь — організована вчителем діяльність учнів по оперуванню матеріалом, який вивчено на уроках і при виконанні домашнього завдання.

Персоніфікація — учбовий прийом образної або сюжетної розповіді від першої особи, як правило від імені очевидця або учасника історичної події.

Пізнавальний інтерес учнів — активне, постійне, емоційно — пізнавальне відношення учнів до вивчення історичних фактів, з'ясування їхніх причин і наслідків, а також оволодіння вміннями, котрі потрібні для різнобічного вивчення минулого та сучасності.

Пізнавальні можливості — досягнутий на даний момент рівень фізіологічних, психологічних і моральних якостей, які забезпечують учню певний результат в оволодінні навчальним предметом.

Позакласна (позаурочна) робота по історії — процес вивчення учнями історичного минулого поза межами навчального плану і вимог програми на добровільних засадах.

Поняття — логічно оформлена, загальна думка про предмет, ідея чого-не будь.

Порівняльна характеристика — складний прийом аналізу, співставлення й узагальнення по змісту сутності двох і більше однорідних історичних фактів.

Пояснення — монологічний, цілісний, аргументований виклад суттєвих ознак історичних фактів, їхніх причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей, оціночних суджень.

Практичне заняття — одна з форм учбових занять, де на основі раніш отриманих знань і сформульованих умінь учні розв'язують пізнавальні задачі, представляють результати власної творчої діяльності, засвоюють більш складні пізнавальні прийоми вивчення історичного минулого.

Прийом — складова частина методу, способу навчальної роботи вчителя і учнів, який може бути виражений у переліку дій, адекватних специфіці історичного матеріалу, котрий вивчається.

Проблема — теоретичне або практичне питання, що потребує вирішення, дослідження (наукова, навчальна).

Проблемна ситуація — складний психічний етап, який стосується пізнавальної та мотиваційно-емоційної сфери; зовнішньо-складне становище для учня, котре спонукає до пошуку нових знань і способів діяльності для його подолання.

Проблемне питання — самостійна форма, думка або проблематизоване висловлення.

Проблемний виклад — монологічний виклад історичних фактів без пояснення їх сутності, який своїм змістом і логікою спонукає учнів до відповіді на складні теоретичні питання, котрі можуть бути сформульовані на основі фактологічної інформації.

Програма — короткий виклад основного навчального змісту, мети, завдань і способів їх досягнення.

Проектна діяльність — особливий вид інтелектуальної діяльності, особливостями котрого є осмислення самостійно добутої інформації, матеріалізований результат її обговорення перед аудиторією.

Пропедевтичний курс — попереднє вивчення історії в межах систематичних курсів загальної та вітчизняної історії, котрий дає молодшим учням початкове знання про минуле на рівні образів і уявлень, формування елементарних умінь і розвиток інтересу до вивчення історії.

Рейтинг — показник знань, який отримує на основі обліку детальних результатів засвоєння учнями навчальної дисципліни з використанням багатобальної системи оцінок.

Реферат — доповідь на визначену тему, котра включає огляд відповідних джерел.

Семинар — одна з форм учбових занять по історії, на котрій переважає самостійна робота старшокласників при вивченні нового матеріалу, його систематизації та узагальненні.

Синхроністичний метод — метод вивчення фактів, які співпадають у часі.

Співбесіда — одна з варіативних форм тематичної або підсумкової атестації учнів по історії, при якій учень без підготовки дає розгорнуту відповідь по одному з ключових питань курсу, відповідає на запитання узагальнюючого характеру по темі, у відповідності до навчальної програми.

Структура шкільної історичної освіти — порядок викладання курсів історії в навчальних закладах.

Сюжетна розповідь — прийом викладу, котрий відтворює живий динамічно розвивальний образ одиничної історичної події.

Творче образне завдання — один із типів завдань з “відкритими відповідями”, розрахований на реконструкцію яскравих, емоційно окреслених образів головних історичних фактів, які учні відтворюють з максимальним ступенем самостійності та індивідуального відношення до них на основі ігрових прийомів творчої діяльності.

Тип уроку — поняття, котре пов’язане зі зміною структури уроку.

Тези — коротко сформульовані основні положення змісту друкованих джерел або усного викладу.

Тематичний план — коротке або розгорнуте поурочне перерахування основних занять та їх питань, понять, пізнавальних умінь, учбових посібників, форм перевірки й контролю в межах учбових посібників, форм перевірки та контролю в межах учбових тем і розділів з вказівкою календарних строків їх проведення.

Теоретичний шлях пізнання історії — осмислення сутності історичного матеріалу й оволодіння системою наукових понять, висновків, причинно-наслідкових зв’язків і закономірностей суспільного розвитку.

Термін — слово або сполучення слів, які визначають поняття.

Тест — коротке, стандартизоване завдання, спрямоване на вияв і дидактичну оцінку досягнень учнями певного рівня підготовки.

Уміння — підготовленість до свідомих і точних дій, здатність учня послідовно застосувати всю сукупність цих дій у подальшій учбовій діяльності.

Учбовий посібник з історії — засіб навчання, що підготовлений у відповідності з цілями та змістом шкільної історичної освіти, віковими пізнавальними можливостями учнів.

Учбово-методичний комплект — сукупність учбових посібників, методичних видань, аудіо-візуальних засобів навчання, котра відповідає певним програмам і підручникам.

Факт — дійсна невигадана подія, дійсне явище.

Фактори процесу навчання історії — суттєві обставини, котрі визначають процес навчання історії (мета, зміст, пізнавальні можливості учнів, навчальна діяльність учителя та учнів, результати навчання).

Формалізовані знання по історії — сталі в науці, документально підтверджені положеннями про місце, час, учасників історичних подій і явищ, про їх тривалість, чисельність, розміри тощо; а також ознаки

історичних понять і термінів, загально визначені висновки ,котрі можуть бути перевірені за допомогою стандартизованих завдань (тестів).

Форма уроку — поняття, що пов'язане з провідним методом проведення уроку.

Форми учбових занять з історії — форми організації навчання історії в шкільних умовах(урок, лекція, семінар тощо).

Цільова установка уроку — це коротко сформульований комплекс прогнозованих освітніх, виховних і розвивальних результатів, які вчитель планує досягти на занятті, організовуючи пізнавальну діяльність з певним історичним учбовим матеріалом.

Шкільна лекція — одна з форм учбових занять у старших класах, за допомогою якої вчитель переважно монологічними прийомами здійснює глибокий, цілісний, логічно завершений виклад основних фактів і теоретичного матеріалу теми.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТІВ ІХ ТЕМАТИКА ТА ЛІТЕРАТУРА ДО НАПИСАННЯ

Реферат — один із важливих видів самостійної роботи студентів, який допомагає, опрацювавши відповідну наукову та методичну літературу, глибше вивчити одну з проблем курсу “Методика викладання історії в школі”. Його підготовка сприяє виробленню навичок самостійного аналізу методичного матеріалу, його систематизації та стислому викладу.

Студент обирає одну із запропонованих тем з курсу “Методика викладання історії в школі” (див. перелік тем рефератів).

Підготовка рефератів починається зі складання бібліографії (не менше п’яти назв) та її опрацюванням. На даному етапі важливими є два взаємопов’язаних моменти: вміння «читати» і вести запис прочитаного. Правильна робота з книгою передбачає дотримання ряду правил, основним з яких є **свідоме засвоєння прочитаного, а не механічне відтворення**. Це вимагає **зосередженості і виключає поверхневість сприймання**. Починати її слід з ознайомлення зі змістом книги і вступом (передмовою до) до неї. Це дасть загальний орієнтир та уявлення про питання, що в ній висвітлюються. Потім здійснює фронтальне ознайомлення з матеріалом і розпочинає його глибоке опрацювання. Неодмінним правилом при цьому є з’ясування незрозумілих методичних термінів, понять, визначень тощо, для чого слід користуватися словниками, довідниками, енциклопедіями та іншими довідковими виданнями.

Працюючи з методичною літературою, необхідно робити виписки (краще на окремих аркушах або картках) із зазначенням найважливіших думок, положень, висновків, вказуючи всі складові наукового апарату (автор і назва твору, місце і рік видання, сторінка; наприклад: Вагин А.А Методика обучения истории в школе. — М., 1972. — С.25 або Охредько О. Історія та комп’ютер // Історія в школі. — 2001. — №5. — С.24-28. Необхідно скласти план реферату, в якому передбачити вступ, кілька пунктів основної частини і висновки.

У **“вступі”** слід охарактеризувати актуальність проблеми, стан її висвітлення в літературі, мету та завдання роботи.

В **“основній частині”** потрібно розкрити зміст кожного питання у логічній послідовності з елементами самостійного аналізу методичного матеріалу. Писати необхідно сучасною українською мовою, використовуючи короткі чіткі фрази, правильно оформлюючи науковий апарат; цитати брати в лапки і зазначати в посиланні, з якого джерела вони взяті, вказуючи сторінку.

У **“висновку”** підводиться підсумок з теми в цілому, робляться узагальнення.

У **кінці реферату** подається список використаної літератури.

Реферат повинен мати обсяг 10-12 сторінок машинопису (комп’ютерного набору) через 2 інтервали з полями 1 см. (праворуч.), 3 см

(ліворуч), 2,5 см. (зверху), не менше 2 см. (знизу); або 20-25 сторінок писаного тексту. На сторінці має бути 30 рядків. На обкладинці реферату зазначаються: назва вузу, прізвище, ім'я та по батькові виконавця, кафедра, тема реферату, назва дисципліни, факультет, курс, група, форма навчання. Реферати здаються на кафедру всесвітньої історії викладачам для перевірки. При підготовці до написання реферату за потребою студент може консультиватися у викладача кафедри всесвітньої історії.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ ПО КУРСУ “МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ” ДЛЯ СТУДЕНТІВ ІІІ КУРСУ.

1. Система історичної освіти у загальноосвітній школі.
2. Метод усного навчання історії.
3. Метод роботи з історичними документами.
4. Метод наочного навчання історії.
5. Сучасний урок історії.
6. Розвиток пізнавальних здібностей учнів при вивченні історії.
7. Шкільний кабінет історії.
8. ТЗН при вивченні історії.
9. Позакласна робота з історії.
10. Вчитель історії.
11. Факультативні заняття з історії.
12. Вивчення регіональної історії в курсі історії України.

Література

1. Актуальные вопросы истории обучения истории в средней школе. Пособие для учителей (А.Г.Колосков, Г.В.Клокова, П.С.Лейбенгруб и др.). — М., 1984.
2. Антоненко О.В. Науково-педагогічні та методичні аспекти проблеми формування творчої особистості засобами краєзнавства // Все для вчителя. — 1998. — №21-22.
3. Аппарович Н.И. Комплексное использование средств обучения на уроках истории // Преподавание истории в школе. — 1984. — №6.
4. Аппарович Н.И. О системе наглядных средств обучения истории // Преподавание истории в школе. — 1991. — №5.
5. Аппарович Н.И., Полтарак Д.Н. Кабинет истории и обществоведения в средней школе. — М., 1982.
6. Бартнева Н.П., Дворникова О.Л. Научно-исследовательская работа учащихся // Преподавание истории в школе. — 2005. — №3.
7. Белов А.В. Новые подходы к изучению местной истории и использование краеведческого материала в школе // Преподавание истории в школе. — 2000. — №10.
8. Бирюков С.А. Работа с архивными документами на уроках истории // Преподавание истории в школе. — 1999. — №5.
9. Гора П.В. Методические приемы и средства наглядного обучения истории в средней школе. — М., 1971.
10. Горюкова Т.А., Коронева Н.Ш. Путь к профессии учителя. Сер «Педагогика и психология». — М., 1981. — №8.
11. Дайри Н.Г. Современные требования к уроку истории. — М., 1988.
12. Завцинский В.Н. Учитель как исследователь. Сер. «Педагогика и психология». — М. — №4.

13. Ігнатенко М. Місце історичного краєзнавства в викладанні історії України в школі // Історія в школі. — 2001. — №3-4.
14. Калініна Л. Деякі підходи до визначення концептуальних засад шкільної історичної освіти // Історія в школах України. — 1999. — №1.
15. Клокова Г.В. Методика факультативних занять по історії. — М., 1985.
16. Копцюх Б. Використання матеріалів кабінету історії і правознавства у навчально-виховній роботі // Історія в школі. — 2001. — №2.
17. Коротяев Б.Н. Учение — процесс творческий. — М, 1989.
18. Лернер Л.А. Развитие учащихся в процессе обучения истории. Пособие для учителей. — М., 1982.
19. Лисенко М.М. Методика використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії СРСР. — К., 1961.
20. Методика историко-краеведческой работы в школе: Пособие для учителей / Под. ред. Н.С.Борисова М., 1982.
21. Мильман А.М. О современных методах преподавания истории // Преподавание истории в школе. — 2001. — №4.
22. Мисан В. Шкільна історична освіта: традиція й новаторство — що перемаже? // Історія в школах України. — 2004. — №8.
23. Никифоров Д.Н., Скляренко С.Ф. Наглядность в преподавании истории и обществоведения. — М., 1978.
24. Онищук В.А. Урок в современной школе. — М., 1986.
25. Онищук В.О. Організація навчання в умовах кабінетної системи. — К., 1980.
26. Осадчук Р. Застосування словесно-діалогічних методів у навчальному процесі // Історія в школі. — 1999. — №7-8.
27. Пастушенко Р. Історичній освіті — глобальний вимір // Історія в школах України. — 2004. — №8.
28. Полторац Д.Н. Технические средства обучения в преподавании истории и обществоведения. — М., 1977.
29. Полторац Д.Н., Аппарович И.Н., Душун С.В. Методика использования средств обучения в преподавании истории. — М., 1987.
30. Ржепецкий Л. Крилаті вислови на уроках історії // Історія в школах. — 1998. — №1-2.
31. Сотніченко В. Урок історії: нові технології навчання // Історія в школах України. — 1997. — №8.
32. Турянська О. Технологічні засади історичної освіти // Історія в школах України. — 2000. — №5.
33. Факультативные занятия по истории и обществоведению. Из опыта работы. Сборник статей. (Составитель Г.В.Клокова). — М., 1973.
34. Фідря О. Афоризми і висловлювання у викладанні історії // Історія в школах України. — 1998. — №1.
35. Черваков Н.Н. Организация работы с документами на уроке // Преподавание истории в школе. — 1999. — №8.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ДЕРЖАВНА НАЦІОНАЛЬНА ПРОГРАМА “ОСВІТА” (“УКРАЇНА ХХІ СТОЛІТТЯ”)

“Шляхи реформування змісту загальноосвітньої підготовки:

1. “Гуманітарна освіта”:

- формування гуманітарного мислення, опанування рідною, державною та іноземними мовами;
- прилучення до літератури, музики, образотворчого мистецтва, надбань народної творчості, здобутків української і світової культури;
- осмислення історичних фактів, подій і явищ, різноманітності людського розвитку;
- формування світоглядної, правової, моральної, політичної, художньо-естетичної, економічної, екологічної культури;
- відображення у змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку, широке вивчення україно-(народно-)знавства, етнічної історії та етногенези українців, інших народів України;
- забезпечення естетичного розвитку особистості, оволодіння цінностями й знаннями в галузях мистецтв;
- формування етичних цінностей, починаючи з ранньої родинної освіти.

Освіта. — грудень 1993. — №44-46. — С.3

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ІСТОРІЇ ДЛЯ 5-12 КЛАСІВ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ З
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ (ОСНОВНА ШКОЛА У
СТРУКТУРІ 12-РІЧНОЇ; СТАРША ШКОЛА**

Виходячи з вимог державного стандарту базової і повної середньої освіти, завданням історичної освіти є оволодіння особистістю ключовими життєвими компетенціями. Вони класифікуються наступним чином:

а) особистісно-життєтворчі (ставлення до власного життя як до творчого процесу);

б) соціалізуючі (оволодіння соціальними якостями, які дозволяють ефективно адаптуватися, самореалізуватися та самовизначитися у сучасному суспільстві);

в) комунікативні (уміння, навички, досвід ефективного спілкування між людьми на засадах взаєморозуміння);

г) інтелектуально-інформаційні (вміння шукати, опрацьовувати та оцінювати різноманітну інформацію історичного та суспільствознавчого змісту).

Історія в школі. — 2004. — №7-8. — С.46

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З ІСТОРІЇ

<i>Рівні навчальних досягнень</i>	<i>Бали</i>	<i>Критерії навчальних досягнень учнів</i>
I. Початковий	1	Учень може назвати одну-дві події, дати, історичні постаті чи історико-географічні об'єкти.
	2	Учень називає кілька подій, дат, історичних постатей або історико-географічних об'єктів; обирає правильний варіант відповіді з двох запропонованих (на рівні «так-ні»); має загальне уявлення про лічбу часу в історії, визначає послідовність подій (на рівні «раніше-пізніше»).
	3	Учень може двома-трьома простими реченнями розповісти про історичну подію чи постать; упізнати історичну подію, постать за описом; співвіднести рік зі століттям, століття — з тисячоліттям (на рівні «так-ні»); має загальне уявлення про історичну карту.
II. Середній	4	Учень може репродуктивно відтворити (у межах чотирьох-шести простих речень) частину навчального матеріалу теми; дати визначення історичних термінів, наведених у тексті підручника або названих учителем; назвати одну-дві основні дати; показати на карті історико-географічний об'єкт.
	5	Учень може відтворити основний зміст навчальної теми, відповідаючи на запитання вчителя; визначити окремі ознаки історичних понять, назвати основні дати; за допомогою вчителя може показати на історичній карті основні місця подій.
	6	Учень загалом самостійно відтворює фактичний матеріал теми; може дати стислу характеристику історичній постаті (за алгоритмом), встановити послідовність подій; загалом правильно вживає історичні терміни; може показати на карті місця основних подій, користуватись за допомогою вчителя (зразок, пам'ятка, алгоритм) джерелами історичної інформації (наочними та текстовими, що подаються у підручнику).

III. Достатній	7	Учень загалом послідовно і логічно, самостійно відтворює навчальний матеріал теми, виявляє розуміння історичної термінології, дає загальну характеристику події (причини, наслідки, значення), виокремлює окремі ознаки явищ та процесів; «читає» історичні карти і карто-схеми з опорою на їх легенду; встановлює послідовність і тривалість історичних подій; використовує наведені у підручнику документи як джерело знань.
	8	Учень володіє навчальним матеріалом і використовує знання за аналогією, дає загалом правильне визначення історичних понять, аналізує історичні факти на основі їх опису і наочного відображення, порівнює однорідні історичні події та явища, характеризує причинно-наслідкові зв'язки між історичними явищами у межах теми, встановлює синхронність подій у межах теми; використовуючи легенду карти, супроводжує показ історичних об'єктів їх словесним описом.
	9	Учень вільно оперує навчальним матеріалом, узагальнює окремі факти і формулює нескладні висновки, обґрунтовує свої висновки конкретними фактами, взятими з підручника (наочних посібників, історичних документів); може дати порівняльну характеристику історичним явищам, визначення понять; загалом самостійно встановлює причинно-наслідкові зв'язки; встановлює синхронність подій у межах курсу; може аналізувати зміст історичної карти, узагальнювати та застосовувати набуті знання.
IV. Високий	10	Учень упевнено оперує набутими знаннями і застосовує їх для розв'язання нових навчальних проблем; виявляє розуміння історичних процесів; робить аргументовані висновки; характеризує історичні явища і процеси, використовуючи різні джерела інформації; рецензує відповіді учнів; співставляє і систематизує дані історичних карт і застосовує їх для характеристики подій, явищ, процесів; встановлює синхронність подій вітчизняної та всесвітньої історії.
	11	Учень володіє глибокими і міцними знаннями, може вільно висловлювати власні судження і переконливо їх аргументувати; може аналізувати історичну інформацію, співвідносити історичні процеси з періодом (епохою) на основі наукової періодизації історії; має досить міцні навички роботи з історичною картою.
	12	Учень у повному обсязі опанував програмовий матеріал; має глибокі й міцні знання, здатний, відповідно до вікових особливостей, презентувати власну інтерпретацію (версію, розуміння, оцінку) історичних явищ.

Застосування на практиці критеріїв навчальних досягнень учнів потребує обов'язкового врахування вікових особливостей учнів та специфіки навчальних курсів. Природно, що загальна характеристика рівнів навчальних досягнень учнів матиме неоднакове втілення для учнів 5-6 класів і, наприклад, одинадцятикласників. Так, має певні особливості пропедевтичний курс «Вступ до історії України. 5 клас». Без їх урахування застосування критеріїв неминуче призведе до перевантаження учнів.

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів.
Історія України. Всесвітня історія. — К., 2001. — С.6-7.

ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Важливою складовою нової системи оцінювання навчальних досягнень є визначення критеріїв та їх змістове наповнення відповідно до чинної програми з історії. Основною одиницею оцінювання є навчальна тема.

Застосування на практиці критеріїв навчальних досягнень учнів потребує обов'язкового врахування вікових особливостей учнів та специфіки навчальних курсів історії України та всесвітньої історії.

Тематичне оцінювання є заключним етапом оцінювання знань і умінь. Бажано його проводити з урахуванням поточного оцінювання. Пропонується диференційований підхід до проведення тематичного оцінювання. Тим учням, які під час вивчення теми отримали 10-12 балів, тематичне оцінювання рекомендується починати з високого рівня (9 балів за тему їм зараховується автоматично). Починати тематичне оцінювання з достатнього рівня пропонується учневі, який під час вивчення теми отримав 7-9-балів (в даному випадку 6 балів зараховується автоматично). На середньому рівні оцінювання учні, які під час вивчення теми отримали 4-6 балів (3 бали за тему їм зараховуються автоматично), Решті учнів пропонується завдання початкового рівня. Рівень тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів визначає вчитель.

Якщо учень за час проведення тематичного оцінювання достроково відповість на всі завдання, він з власного бажання та дозволу вчителя може перейти до виконання завдань наступного рівня.

Історія в школі. — 2001. №2. — С.7.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДЕРЖАВНУ ПІДСУМКОВУ АТЕСТАЦІЮ УЧНІВ (ВИХОВАНЦІВ) У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Загальні положення

Державна підсумкова атестація учнів (вихованців) (далі — атестація) — це форма контролю за відповідністю освітнього рівня випускників загальноосвітніх закладів I, II, III ступенів навчальним програмам.

Зміст форми й терміни атестації щорічно визначаються Міністерством освіти і науки України.

1. Проведення атестації

1.1. Атестація проводиться в навчальних закладах системи загальної середньої освіти з навчальних предметів інваріативної частини.

1.2. Результати атестації оцінюються за 12-бальною шкалою.

1.3. Підсумкові оцінки з предметів, з яких учень проходить атестацію, виставляються на підставі атестаційних та річних оцінок з урахуванням оцінок за семестри.

1.4. Учні мають право на повторну атестацію з метою підвищення оцінки.

Повторна атестація може проводитися у будь-який час, але не раніше ніж через 10 днів після закінчення атестації і не пізніше початку нового навчального року.

Матеріали й завдання для повторної атестації розробляє Міністерство освіти і науки України.

2. Державні атестаційні комісії

2.1. Для проведення атестації, не пізніше ніж за два тижні до її початку в навчальних закладах місцевим органом управління освітою створюються державні атестаційні комісії.

3. Атестація у старшій школі

3.1. Атестація у старшій школі проводиться з історії України.

3.2. Атестація з кожного з предметів проводиться у формі, визначеній Міністерством освіти і науки України (усне опитування, комплексне завдання, письмова робота, поєднання усних та письмових робіт за збірниками завдань, затвердженими Міністерством освіти і науки України).

3.4. У навчальних закладах системи загальної середньої освіти, що працюють з вищими навчальними закладами у складі навчальних або навчально-науково-виробничих об'єднань або за угодами з ними, дозволяється поєднувати атестацію зі вступними іспитами до вищого навчального закладу.

4. Апеляційні комісії.

Подання та розгляд апеляції

4.1. Для забезпечення об'єктивного проведення атестації відповідними органами управління освітою створюються апеляційні комісії з кожного предмета.

4.2. Чисельність і склад апеляційних комісій затверджуються органами управління освітою органів місцевого самоврядування або виконавчої влади.

4.3. Результати атестації можуть бути оскаржені до апеляційної комісії учнями, їхніми батьками або особами, які їх замінюють, протягом 10 днів після їх проведення.

Директор школи. — 2005. — №10-11 (346-347). — С.12-16

ЗАКОН УКРАЇНИ “ПРО ПОЗАШКІЛЬНУ ОСВІТУ” (ВИТЯГ)

Розділ I.

Загальні положення

Стаття 1. Визначення термінів

... позашкільна освіта — сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах....

Стаття 5. Структура позашкільної освіти

Структуру позашкільної освіти становлять:

- позашкільні навчальні заклади;
- інші навчальні заклади, як центри позашкільної освіти у позаурочний та позанавчальний час, до числа яких належать: загальноосвітні навчальні заклади незалежно від підпорядкування типів і форм власності...
- гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів;
- клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності.

Стаття 6. Здобуття позашкільної освіти

1. Вихованці, учні і слухачі мають право на здобуття позашкільної освіти відповідно до їх здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів.

2. Здобуття позашкільної освіти ґрунтується на принципові добровільності вибору типів закладів та видів діяльності, а також здійснюється за участю батьків або осіб, які їх замінюють, трудових колективів, громадських організацій, товариств, фондів.

Стаття 8. Основні завдання позашкільної освіти.

Основними завданнями позашкільної освіти є:

- виховання громадянина України;
- вільний розвиток особистості та формування її соціально-громадського досвіду;
- виховання у вихованців, учнів і слухачів поваги до Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності і перед законом за свої дії;
- виховання у вихованців, учнів і слухачів патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу, а також інших націй і народів;

- виховання у вихованців, учнів і слухачів шанобливого ставлення до родини та людей похилого віку;
- створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів;
- задоволення потреб вихованців, учнів і слухачів у професійному самовизначенні і творчій самореалізації;
- пошук, розвиток та підтримка, обдарованих і талановитих вихованців, учнів і слухачів;
- здійснення інформаційно-методичної та організаційно-масової роботи.

Освіта України. — 2 серпня. — 2000. — №31. — С.6-8

ПРО ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Навчальні екскурсії та навчальна практика учнів запроваджується з метою реалізації завдань загальної середньої освіти щодо посилення практичної спрямованості навчально-виховного процесу, професійно-орієнтаційної роботи з учнями, підготовки їх до активної трудової діяльності, залучення до суспільно корисної праці.

Навчальні екскурсії проводяться для учнів 1-3(4) класів з 27-28 по 31 травня протягом 4 днів тривалістю не більше 3 год. на день, навчальна практика проводиться для учнів 5-8 і 10 класів з 31 травня по 12 червня протягом 10 днів: у 5-6 класах по 3 години на день, 7-8 класах – по 4 години, 10 класах – по 5 годин на день.

Зміст та форми організації навчальних екскурсій і навчальної практики визначаються адміністрацією навчального закладу залежно від місцевих умов, специфіки та профілю навчальних закладів, потреб виробництва та інших чинників.

Конкретний зміст навчальної практики визначається у навчальному закладі з урахуванням особливостей і умов його роботи, змісту навчальних програм тощо.

<i>Клас</i>	<i>Навчальні предмети, тематика екскурсій та практичних занять, зміст навчальної практики</i>	<i>Орієнтована кількість годин</i>
5.	Історія Ранок “Ми – діти твої, Україно”	3
	Екскурсія “Моя Україно, ти рідная мати”	4
6.	Історія Екскурсія “Археологічні пам’ятки рідного краю”	4
7.	Історія Збір та систематизація матеріалів з історії та культури рідного краю	4
	Екскурсія “Пам’ятки середньовічної культури”	4
8.	Історія “Шевченкознавство в ріднім краї” (збір матеріалів)	4
	Оформлення шкільних навчальних кабінетів, музеїв	4-6
	Екскурсія “Твої слави козацької повік не забудеш”	4
10.	Історія Екскурсія історичними місцями рідного краю	3-4
	Читацька конференція	3

Директор школи. – 2004. – №10-11. – С.21-22

**ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКІ УЧНІВСЬКІ ОЛІМПІАДИ
З БАЗОВИХ І СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, ТУРНІРИ,
КОНКУРСИ-ЗАХИСТИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ
ТА КОНКУРСИ ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ**

1. Загальні положення

1.1. Всеукраїнські учнівські олімпіади проводяться щороку серед учнів середніх загальноосвітніх і професійних навчально-виховних закладів з таких базових дисциплін:... історія, правознавство...

...Всеукраїнські конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт членів малих академій наук та наукових товариств учнів проводяться щороку за такими профілями:

— історико-краєзнавчий (історія, археологія, географія, геологія, краєзнавство).

1.2. Основними завданнями учнівських олімпіад з базових і спеціальних дисциплін, конкурсів фахової майстерності, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт і турнірів є:

— стимулювання творчого самовдосконалення дітей, учнівської молоді;
— виявлення та розвиток обдарованих учнів та надання їм допомоги у виборі професії, залучення їх до навчання у вищих навчальних закладах країни;
— формування творчої та наукової еліти у різних галузях спільного життя;

— підвищення інтересу до поглибленого вивчення базових, спеціальних та фахових дисциплін, прищеплення широким колам учнівської молоді навичок дослідницької роботи; пропаганда досягнень науки, техніки та новітніх технологій, популяризації серед молоді робітничих професій;

— підвищення підсумків роботи факультативів, гуртків, секцій, учнівських наукових товариств, активізація всіх форм позакласної та позашкільної роботи з учнями;

— підвищення рівня викладання базових, спеціальних та фахових дисциплін, фахової підготовки учнів;

— виявлення, поширення і впровадження в навчально-виховний процес сучасних прийомів і методів викладання, інноваційних технологій виробництва;

— залучення професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, працівників наукових закладів України до активної допомоги навчально-виховним закладам у поліпшенні стану викладання і підвищенні рівня знань, умінь та навичок учнівської молоді.

1.3. Організатором і координатором Всеукраїнських олімпіад, конкурсів і турнірів є Міністерство освіти і науки України.

1.4. Для організації та проведення олімпіад, конкурсів і турнірів створюються організаційні комітети, а для перевірки виконання завдань і визначення призерів — журі.

1.6. Олімпіади, конкурси і турніри мають відкритий характер.

2. Проведення олімпіад, конкурсів і турнірів

2.1. Олімпіади з базових дисциплін проводяться в чотири етапи:

I — шкільні, II — районні (міські), III — обласні (в Автономній Республіці Крим — республіканська, у Києві та Севастополі міські) та IV — на державному рівні.

2.2.1. **I етап** олімпіад з базових дисциплін проводиться у листопаді.

2.2.2. Персональні склади оргкомітетів, журі та експерти-консультанти I етапу олімпіад, конкурсів і турнірів затверджуються наказом керівника навчально-виховного закладу.

2.3. **II етап**: районні (міські) олімпіади з базових дисциплін; I етап конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт.

2.3.1. **II етап** олімпіад з базових дисциплін та I етап конкурсів-захистів проводяться щороку у грудні за завданнями (рекомендаціями) обласних (в автономії Республіці Крим — республіканського, Києві, Севастополі — відповідно міжрегіонального та міського) інститутів удосконалення вчителів (післядипломної освіти), територіальних відділень Малої академії наук, розроблених спільно з відповідними журі.

2.4. **III етап**: обласні олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, конкурси фахової майстерності; II етап: конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт (в Автономній Республіці Крим — республіканські, у конкурсів фахової майстерності — у квітні-травні, II етап конкурсів-захистів — у лютому.

2.5. **IV етап**: олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, конкурси фахової майстерності; III етап: конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт і фінальний етап турнірів.

2.5.2. Олімпіади з базових і спеціальних дисциплін і конкурси фахової майстерності проводяться в один-три тури.

2.5.3. Конкурси-захисти проводяться у три тури:

I — конкурс науково-дослідницьких робіт,

II — захист науково-дослідницьких робіт,

III — виконання письмових робіт за профілем.

2.5.4. Фінальні етапи турнірів передбачають проведення:

— відбіркового конкурсу, на якому у формі наукових дискусій обговорюються результати розв'язання завдань заочного етапу турнірів, в яких безпосередню участь беруть учені, викладачі студенти;

— підсумкової гри;

— конкурсу капітанів та болільників;

— змагання команд;

— фіналу як самостійного заходу підведення підсумків.

3. Учасники олімпіад, конкурсів і турнірів

3.1. У **I етапі** з базових і спеціальних дисциплін можуть брати участь усі бажаючі учні школи.

3.2. У **II етапі** олімпіад з базових дисциплін можуть брати участь.

3.2.1. Учні середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів:
— з історії — 8-11 класів.

3.13. Учасники олімпіад, конкурсів і турнірів мають бути попередньо ознайомлені з порядком і умовами їх проведення, обладнанням, інструментами, матеріалами, характером і обсягом виконуваних робіт, принципами визначення переможців, видами і формами морального і матеріального заохочення тощо.

3.15. Учасники олімпіад, конкурсів і турнірів за попередніми результатами (до підведення остаточних підсумків) мають право подавати до журі апеляції з приводу оцінки виконання ними завдань і одержати на них відповідь в усній формі.

Інформаційний збірник Міністерства освіти та науки України. —
червень. — 1995. — С.7-17.

СПИСОК ПІДРУЧНИКІВ І ПОСІБНИКІВ З КУРСУ “МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ”

1. Актуальные вопросы методики обучения истории в средней школе: Пособие для учителя / Под ред. А.Г.Колоскова. — М., 1984.
2. Вагин А.А. Методика обучения истории в школе. — М., 1972.
3. Вагин А.А. Методика преподавания истории в средней школе. — М., 1968.
4. Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога: Збірник наукових праць. — Кам'янець-Подільський, 2003.
5. Вороліс М.Г. Методика викладання історії в середній загальноосвітній школі. — Вінниця, 2005.
6. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Методические рекомендации учителю истории: Основы профессионального мастерства: Практ. пособие. — М., 2001.
7. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Теория и методика преподавания истории: Учеб. для студ. высш. учеб. заведения. — М., 2003.
8. Дайри Н.Г. Обучение истории в старших классах средней школы. — М., 1966.
9. Короткова М.В., Студеникин М.Т. Методика обучения истории в схемах, таблицах, описаниях. — М., 1999.
10. Курилів В. Методика викладання історії: Навчальний посібник. — Львів, Торонто, 2003.
11. Мельник Л.Г. Методика викладання історії в середній школі. — К., 1974.
12. Методика обучения истории в средней школе. Пособие для учителей. В 2-х Ч. — М., 1978.
13. Методика преподавания истории в средней школе / С.А.Ежова, И.М.Лебедева, А.В.Дружкова и др. — М., 1986.
14. Никулина Н.Ю. Методика преподавания истории в средней школе: Учебное пособие. — Калининград, 2000.
15. Озерский И.З. Начинающему учителю истории: Из опыта работы. — М., 1989.
16. Степанищев А.Г. Методика преподавания и изучения истории. В 2 Ч. — М., 2002.
17. Турянская О.Ф. Методика преподавания в школе (в схемах и таблицах). Методическое пособие для организации самостоятельной работы по предмету. — Луганск, 1999.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Тема: Система історичної освіти у загальноосвітній школі (4 год.)	5
Тема: Пізнавальні можливості учнів при вивченні історії (4 год.) ...	10
Тема: Типологія уроків історії (4 год.)	14
Тема: Урок засвоєння нових знань (2 год.)	19
Тема: Урок узагальнення та систематизації знань з історії (2 год.) ..	22
Тема: Урок формування вмінь і навичок з історії (2 год.)	25
Тема: Урок застосування знань (2 год.)	28
Тема: Завдання, прийоми і засоби організації творчої діяльності учнів на уроках історії (2 год.)	30
Тема: Завдання, умови і прийоми організації оціночної (ціннісно- смыслової) діяльності учнів на уроках історії (2 год.)	33
Тема: Вивчення регіональної історії в курсі історії України (2 год.)	36
Тема: Технічні засоби навчання при вивченні історії в школі (2 год.)	39
Тема: Шкільний кабінет історії (2 год.)	43
Тема: Перевірка, контроль та оцінка знань учнів в процесі викладання історії (4 год.)	45
Тема. Форми позакласної роботи з історії у школі (4 год.)	51
Словник методичних понять і термінів	56
Методичні поради до написання рефератів їх тематика та література до написання	62
Теми рефератів по курсу “Методика викладання історії в школі” для студентів III курсу.	64
Додатки	66
Список підручників і посібників з курсу “Методика викладання історії в школі”	80

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський державний університет

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

***ДУБІНСЬКИЙ Володимир Анатолійович,**
старший викладач кафедри всесвітньої історії,
керівник педагогічної практики історичного факультету
Кам'янець-Подільського державного університету*

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Підписано до друку 03.10.2005 р. Формат 60x84/16.
Авт. арк. 4,72. Обл. вид. арк. 4,92. Умовн. друк. арк. 4,77.
Зам. № 176. Наклад 200.

Інформаційно-видавничий відділ
Кам'янець-Подільського державного університету
32300, м. Кам'янець-Подільський, Івана Огієнка, 61

Свідоцтво серії ДК № 117 від 11.07.2000 р.